

ACADEMIA CA FOR ȘTIINȚIFIC SUPREM: ORIGINILE SALE ÎN LUMINA MODELULUI OFERIT DE ITALIA SECOLELOR XV-XVII

Veronica Turcuș*

Abstract: *The Italian Peninsula, through its well developed and institutionally highly organized cities, had offered a shining example for the setting up and supporting the academy, as a space for literary, philosophical, historical and scientific debate. Their large number, most often in the same city, indicated the enhanced interest of the urban patriciate for literature, art and science, becoming a model for other European territories and societies of the Modern Era. The study systematically shows the efforts to create and preserve the academies in the Italian Peninsula, providing informative and historical documentary material on them. The entire reconstruction and debate intend to bring, by highlighting the evolution in time, notable contributions to the knowledge of a prestigious institution toward which were targeted the efforts of the society's elite in the early Modern Era.*

Keywords: Academies, Italy, Renaissance, Culture, Art

Analiza evoluției modelului instituțional al unei academii moderne, analiză care are în primul rând în vedere fundamentul științific – opțiunile membrilor fondatori în ceea ce privește câmpul cunoașterii vizat, fie el filologico-istoric, fizico-astronomic sau chimico-medical –, dar și întreaga încrengătură instituțională precizată treptat, ca suport funcțional al ideii științifice și care, în cele din urmă, a conturat forma specifică a unei academii moderne, nu poate fi operată fără o cercetare amănunțită a dinamicii culturale și structurilor instituționale care s-au precizat în Italia secolelor XV-XVII.

Originile modelului sunt prin excelență umaniste, primele astfel de societăți luând naștere la Napoli, Roma sau Florența secolului al XV-lea. Membrii fondatori ai primelor academii italiene erau fascinați de reperele literare și științifice ale Antichității clasice, având în vedere în primul rând o repropunere a Academiei lui Platon¹. Ar trebui însă aici menționat că este necesar să se facă diferența între societățile Renașterii, în marea lor parte de factură literară, care urmau modelul Academiei lui Platon și îi reuneau pe învățați, aceștia expunându-și în adunări scrierile din domeniile științelor, literelor și artelor și exprimându-și în acest cadru

* Cercetător științific I dr., Institutul de Istorie „G. Barițiu” al Academiei Române, Cluj-Napoca; e-mail: vturcus@yahoo.it

¹ Definiția termenului „academie” din orice dicționar are ca primă accepțiune „locul din suburbiile Atenei bogat în grădini, care aparținea lui Akademos – de unde și numele – și în care Platon își împărtășea învățăturile” și, în consecință, „școala acelor filosofi care au urmat, direct sau indirect, doctrinele lui Platon”, iar abia în al doilea rând sensul este acela de „asociație de persoane care își propun să se intereseze de litere, științe și arte și să le promoveze”. Giacomo Devoto, Gian Carlo Oli, *Vocabolario illustrato della lingua italiana*, Milano, Edit. Felice Le Monnier – Selezione dal Reader's Digest, 1967, vol. I, A – L, p. 14.

nivelul cunoașterii, precum și dorința de aprofundare a subiectelor, stimulați de o remarcabilă curiozitate științifică, și acele *Studium generale*, de fapt structuri protouniversitare precizate după secolul al XII-lea, unde studiosii dornici de cunoaștere puteau să audieze învățăturile magiștrilor susținuți financiar de public. Precizarea este importantă întrucât ultimele aveau ca obiect atât preocupări literare, cât și studii teologice, iar valențele ample pe care le are astăzi o instituție academică și care nu exclud a priori creștinismul și preocupările legate de el impun o reconsiderare a cheii simplificatoare în care a fost privit multă vreme fenomenul academismului, considerat o problemă a raporturilor dintre religie și știință, cu accent pe cele două exemple cardinale: Giordano Bruno și Galileo Galilei. De altfel, putem întrevădea aici originea celeilalte semnificații pe care o dobândește termenul de academie, anume aceea de institut superior pentru studii specifice (de exemplu, academie muzicală, navală etc.).

Astfel, este de precizat că pe la 1400 se pare că ar fi fost instituită la Foligno, pe lângă Mănăstirea San Domenico, o Accademia dei Concili, cu preocupări legate de studiile teologice și de poezie, inițiativa aparținând episcopului Federico Frezzi². În acest context, amintind unele dintre cele mai timpurii fondări ale unor societăți academice în Peninsulă, ar fi de menționat și academia de veche tradiție din Viterbo, Accademia degli Ardent, ale cărei rădăcini coboară către mijlocul secolului al XIV-lea. Proiectată la 1350 de poetul Francesco Petrarca, inspirat de o idee a lui Dante Alighieri, cu numele de Accademia degli Ostinati in Ardore³, a fost apoi fondată în 1480 de literatul din Viterbo, Sante Cesara, având ca obiectiv cercetarea „scrierilor antice, pentru a le face cunoscute și accesibile spiritelor celor mai frământate”. Instituția, care a adoptat ca simbol heraldic mănunchiul de nuiele de aur puse într-un creuzet deasupra flăcărilor pentru a se lichefia și ca moto *Donec purum* (spre puritate maximă), a ființat până la 1873, reunind nume celebre ale culturii italiene precum Ariosto, Tasso, Michelangelo, Leopardi, editori precum Curcio și Mondadori, sculptorul Nagni, scriitorul Tecchi, Vittoria Colonna, Ludovico Muraton etc.⁴.

² Informația rezultă doar dintr-o adnotare pe un codice. Aparent academia fusese organizată în perioada 1404-1409 și pusă sub protecția Sf. Toma de Aquino. Constituirea ei se datorează preocupărilor episcopului pentru dezbaterile teologice din epocă, în acest context de menționat fiind implicarea episcopului în Conciliul de la Pisa (1409), apoi de la Constanța (1415-16). Vezi Giuseppe Rotondi, *Federico Frezzi, la vita e l'opera*, Todi, Casa Editrice „Atanor”, 1921, 171 p. (Biblioteca Umbra, 10); Piero Lai, *Cultura letteraria a Foligno*, „Bollettino storico della città di Foligno”, 1996-1997, XX-XXI, p. 48; Simona Foà, *Frezzi, Federico*, în *Dizionario Biografico degli Italiani*, Istituto Treccani, vol. 50, 1998.

³ Michele Maylender, *Storia delle Accademie d'Italia*, con prefazione di Luigi Rava, vol. IV, *Litana-Rinnovati*, Bologna, L. Cappelli, 1929, p. 170; retip. Anast, Bologna, Forni, [1976].

⁴ Pe parcursul evoluției instituției, interesul pentru etruscologie, ca o particularizare a direcției generale de cercetare dedicată lumii antice, a reprezentat o preocupare importantă a membrilor academiei, în mod deosebit datorită descoperirii unor remarcabile vestigii arheologice etrusce în apropierea orașului Viterbo. Academia a fost reconstituită în 1964, numindu-se în prezent Accademia delle Scienze e delle Arti degli Ardent di Viterbo. *Ibidem*, vol. I, *Abbagliati-Centini*, Bologna, L. Cappelli, 1926, p. 311; *Leggi organiche dell'Accademia di Scienze ed Arti degli Ardent di Viterbo ed articoli addizionali alle medesime*, Viterbo, nella Stamperia dell'Accademia presso Domenico Rossi, 1812, XXVI p.; ed. 3, Viterbo, presso Camillo Tosoni, 1835, 29 p.; ed. 4, Viterbo, nella Stamperia dell'Accademia presso Camillo Tosoni, 1854, 26 p.; Mario Signorelli, *Storia e finalità dell'Accademia degli Ardent di Viterbo*, Viterbo, Quatrini, 1964, 15 p.; Maria Rita Giuliobello, *L'Accademia degli Ardent di Viterbo*, Roma, Università degli Studi di Roma, Facoltà di Magistero, 1980-81, 277 f. dactilografiate (teză de licență, prof. Eugenio Ragni).

Trebuie menționat, de asemenea, că unele academii renascentiste timpurii au avut o viață efemeră și nu au reușit să își cristalizeze structura instituțională. Accademia Pontaniana din Napoli, de exemplu, a fost fondată pe la 1443 și desființată la 1542. Reuniunile societății se desfășurau inițial la Castel Nuovo Aragonese, unde membrii săi se întruneau animați de Antonio Beccadelli și sub patronajul lui Alfonso al V-lea de Aragona, rege al Naplesului, acesta fiind motivul pentru care instituția a primit la început numele de Accademia Alfonsina. Societatea a fost apoi instalată, din 1458, după moartea regelui, la reședința lui Beccadelli, iar din 1471, după decesul acestuia din urmă, organizată în casa lui Giovanni Pontano. Instituția a fost doar ulterior, după 1808, reorganizată în formule moderne. În perioada în care Pontano a condus Academia (1471-1503), aceasta avea ca obiective, în general, dezbaterile unor subiecte de natură literară și filologică focalizate pe lucrările clasicilor Antichității, în mod special ale lui Seneca, dar și a unor teme teologice sau de geografie, în contextul descoperirilor geografice ale timpului. Printre membrii instituției sunt de amintit Gabriele Attilio, Jacopo Sannazaro, Benedetto Gareth, Andrea Matteo Acquaviva, Girolamo Carbone, Giovanni Cotta, Francesco Pucci, Tristano Caracciolo, Pietro Summonte, Antonio de Ferraris etc. După moartea lui Pontano, survenită în 1503, Academia a fost condusă de discipolii acestuia și s-a bucurat de un prestigiu semnificativ în rândul literaților și savanților italieni. Declinul a început din 1532, când societatea academică se afla sub conducerea lui Scipione Capece. Reînființarea societății academice în anul 1808 a însemnat și repropunerea acesteia într-o formulă modernă, cu o structură pe trei secții (cea de matematică și fizică, cea de științe morale și politice, cea de literatură și arte frumoase). Recunoașterea instituției prin decret regal în 1817 a însemnat și o reorganizare a claselor Academiei, care au crescut la cinci (cea de matematică, cea de științe naturale, cea de științe morale și economice, cea de istorie, în fine, cea de literatură italiană și arte frumoase), în conformitate cu noile curente de idei conturate în Secolul Națiunilor.

O jumătate de veac a supraviețuit și cunoscuta Academie neoplatonică din Florența, constituită în 1459 datorită interesului lui Cosimo di Giovanni degli Medici (1389-1464) și cu contribuția umanistului Marsilio Ficino, de fapt o încercare de a repropune simbolic în vremea Renașterii vechea și clasică Academie din Atena animată de Platon, care se reunea în grădinile lui Akademos. Printre membrii Academiei platonicienilor din Florența se numărau Giovanni Pico della Mirandola, Nicolaus Cusanus, Angelo Poliziano, Leon Battista Alberti, Bartolomeo Scala, precum și unii exponenți de seamă ai familiei Medici, între care și Lorenzo il Magnifico. Cu sediul inițial la vila familiei Medici din Careggi, după moartea lui Lorenzo il Magnifico, survenită în 1492, Academia platonice se va întruni la vila lui Bernardo Rucellai. Instituția academică a încetat să mai funcționeze în 1523, ca urmare a conjurației unor membri împotriva cardinalului Giulio de' Medici⁵.

⁵ James Hankins, *The myth of the Platonic Academy of Florence*, „Renaissance Quarterly”, vol. 44, 1991, no. 3, autunno, p. 429-475.

O existență scurtă a avut și Accademia Romana, constituită în anul 1467 prin contribuția umanistului Pomponio Leto, de fapt un cenaclu de literați atrași de universul clasicismului antic și de păgânism, cu vederi antipapale, ceea ce a și determinat desființarea societății în anul 1468 prin voința pontifului Paul al II-lea⁶.

Pe la 1478-80 a fost fondată la Saluzzo cea mai veche societate literară de factură academică din Piemonte. Contribuția decisivă aparține marchizului Lodovico al II-lea, care a pus la dispoziția reuniunilor academice sala cea mare a castelului. Întrunirile amintitei societăți, prezidate din 1492 de marchiza Margherita, se desfășurau cu participarea literatului Bernardino Dardano da Parma, a lui Bernardino Orsello da Saluzzo, a profesorului de teologie Giovanni Ludovico Vivaldo da Mondovì, a medicilor Iacob Teofredo da Revello și Giorgio Gastaud, a gramaticienilor Bartolomeo Pascale, Giovanni Gauterio, Facino Tibergera, Luigi Laurenti etc. Și această academie italiană s-a dizolvat timpuriu, la începuturile secolului al XVI-lea, în contextul politic nefavorabil existent la vremea respectivă în marchizatul de Saluzzo⁷.

Desigur că nu se poate analiza modelul de instituție academică oferit de Italia secolelor XV-XVII fără a aminti în primul rând Accademia dei Lincei, cu o îndelungată istorie, fondată în anul 1603 la Roma și axată la început pe științele naturale și exacte (printre cei dintâi membri ai săi s-au numărat Galileo Galilei și Giambattista Della Porta)⁸. Accademia dei Lincei s-a afirmat inițial ca una dintre academiile care reuniau oamenii de știință, literații și artiștii din Peninsula în epoca amintită⁹. Ar fi însă de precizat, în ceea ce privește modelul oferit de Italia secolelor

⁶ Giovanni Lovito, *L'opera e i tempi di Pomponio Leto*, presentazione di Italo Gallo, Salerno, Laveglia, 2002, 74 p. (Quaderni salernitani, 14); *Antiquaria a Roma: intorno a Pomponio Leto e Paolo II*, Roma, Roma nel Rinascimento, 2003, XLI+161 p.; G. Lovito, *Pomponio Leto politico e civile: l'umanesimo italiano tra storia e diritto*, Salerno, Laveglia, [2005], 90 p. (Quaderni salernitani, 18); Gerardo Gallo, *Pomponio Leto, scoliaste e maestro d'Umanesimo. Conferenza tenuta all'Accademia Cosentina*, 2006, 22 p. (Quaderni dell'Accademia Cosentina, 65); *Pomponio Leto e la prima accademia romana: giornata di studi, Roma, 2 dicembre 2005*, a cura di Chiara Cassiani, Myriam Chiabò, [Roma], Roma nel Rinascimento, 2007, XI+155 p.; Maria Accame Lanzillotta, *Pomponio Leto, vita e insegnamento*, Tivoli, Tored, 2008, 240 p. (Ricerche di filologia, letteratura e storia, 6; Biblioteca pomponiana, 1); G. Lovito, *I Sanseverino di Salerno: politica e cultura tra Umanesimo e Rinascimento: la trattatistica storico-politica nella storia della letteratura italiana*, [s.l.], Ferraro, 2008, 146 p.; *Pomponio Leto tra identità locale e cultura internazionale. Atti del convegno internazionale (Teggiano, 3-5 ottobre 2008)*, a cura di Anna Modigliani, [Roma], Roma nel Rinascimento, 2011, XII+284 p.

⁷ *Delle Società Letterarie del Piemonte*. Libri due di Tommaso Vallauri, Torino, Tipografia dei Fratelli Favale, 1844, p. 16-25.

⁸ „Annuario della Accademia Nazionale dei Lincei”, Roma, 2009, p. 5.

⁹ Vezi date interesante în *Discorso dell'origine delle accademie pubbliche e private e sopra l'impresa de gli Affidati di Pavia* del P. D. Gio. Battista Alberti Somasco, Genova, per Gio. Maria Farroni, Nicolò Pesagni & Pier Francesco Barbieri, 1639, 172 p.; *L'Italia accademica, ossia le accademie aperte a pompa, e decoro delle lettere più amene nelle città italiane*, raccolte e descritte dall'abate, e dottore Giuseppe Malatesta Garuffi, Parte prima dedicata a gl'illustrissimi signori, li signori accademici scelti del Collegio de' Nobili di Parma, in Riminio, per Gio. Felice Dandi, 1688, 450 p.; *Notizie storiche delle accademie di Europa con una relazione più diffusa dell'accademia nobile ecclesiastica di Roma ristaurata dal sommo pontefice Pio Sesto...* del conte Paolino Mastai Ferretti,

XV-XVII, că a existat o remarcabilă varietate de societăți cu valențe academice, diseminate pe tot cuprinsul Peninsulei. De observat că academiile de tradiție renescentistă, în marea lor parte înflorite în perioada post-tridentină, în a doua jumătate a secolului al XVI-lea, erau denumite frecvent cu extravaganță umoristică. Organizate la început ca societăți academice, multe dintre acestea au experimentat o viață efemeră și nu au depășit nivelul de cenaclu literar, filosofic sau științific cristalizat în jurul unei personalități care le anima sau al unui protector înstărit, care punea la dispoziție propria reședință pentru desfășurarea reuniunilor academice. Ar fi însă de remarcat că au existat, de asemenea, și numeroase societăți cu o activitate îndelungată și cu o evoluție notabilă în timp. Multe dintre acestea și-au precizat statutele într-o formulă modernă în secolele XVIII-XIX, numai din perioada respectivă fiind organizate pe secții și depășind astfel caracterul restrâns – frecvent tributar preferințelor unui protector sau mecenat – și preocupările specializate cu care au pornit. În sens contrar, altele au trecut de la o vocație enciclopedică spre o cantonare în anumite domenii ale științelor sau literelor a preocupărilor membrilor, deseori în funcție de interesul într-o anumită sferă de cercetare a conducătorilor sau al *corpus*-ului academic al respectivelor instituții.

Analiza modelului oferit de evoluția academiilor Peninsulei în veacurile XV-XVII ne determină să afirmăm că o serie dintre acestea au rămas doar instituții de consacrare, în timp ce altele au dezvoltat în plus și instituția didactică aferentă ori s-au transformat într-o astfel de instituție. De asemenea, numeroase academii și-au lărgit sfera activității organizând și impulsionând tipărirea lucrărilor membrilor lor. Au apărut astfel o serie de edituri prestigioase, unde au fost publicate opere valoroase și periodice științifice care să oglindească progresele cercetării și rafinamentul în sfera literelor de care dădea dovadă respectiva academie, constituindu-se renumite și bine dotate biblioteci. Aceste instituții culturale aferente, care au marcat în genere evoluția unei academii moderne, devenind necesarul ei apanaj, au constituit și un etalon al nivelului dezvoltării culturale a orașului în care respectiva societate academică fusese fondată, orientând de asemenea în sens pozitiv și dinamica științifică a regiunii.

Nu se poate încheia analiza modelului instituțional oferit de academiile Italiei veacurilor XV-XVII fără a menționa că multe dintre societăți au avut perioade de întrerupere a activității lor, din cauza conflictelor din zonă, a calamităților naturale (dar și a epidemiilor etc.) sau a persecutării membrilor pentru ideile profesate. Ar fi de amintit totodată că o serie de academii au fost refondate cu aceeași sau cu altă

Roma, 1702, 147 p.; M. Maylender, *op. cit.*, vol. I, *Abbagliati-Centini*, Bologna, L. Cappelli, 1926, XXIV+541 p.; vol. II, *Certi-Filotomi*, Bologna, L. Cappelli, 1927, 458 p.; vol. III, *Finti-Lydii Lapidis*, Bologna, L. Cappelli, 1929, 506 p.; vol. IV, *Litana-Rinnovati*, Bologna, L. Cappelli, 1929, 472 p.; vol. V, *Rinomati-Zitoclei*, Bologna, L. Cappelli, 1930, 498 p; retip. anast., Bologna, Forni, [1976]; *Catalogo alfabetico e geografico delle accademie d'Italia (dalla seconda metà del secolo XV al principio del XIX) trascritto dalle Accademie d'Italia opera inedita di Michele Maylender*, Fiume, Battara, 134 p.; Giuseppe Gabrieli, *Repertorio alfabetico e bibliografico delle accademie d'Italia nell'opera di M. Maylender*, „Accademie e biblioteche d'Italia”, a. 10, 1936, n. 2, 29 p.; Jennifer Montagu, *An Index of emblems of the Italian academies: based on Michele Maylender's Storie delle accademie d'Italia*, London, University of London, Warburg Institute, 1988, III+77 p.

titulatură, deseori peste mulți ani sau chiar la distanță de secole, opțiunea fiind păstrarea și reluarea unei tradiții academice. Multor academii le-au fost modificate adesea însemnele heraldice și moto-ul, altele au fuzionat, dând naștere unor noi instituții culturale pe considerentul că este necesară o adaptare la evoluțiile literare și științifice ale vremii; în fine, multe au trecut gradual de la stadiul de asociații private la acela de instituții publice, din momentul în care statul modern și întregul său aparat birocratic s-au implicat în susținerea, inclusiv financiară, a acestora.

Au existat însă și academii care au ales vechea formulă de organizare, și numeroase societăți au rămas cantonate la tradiția locală. Alte academii au continuat însă cu un bun renume la nivelul Peninsulei, devenind cunoscute în întreaga lume și bucurându-se de un prestigiu durabil în timp. Nu au lipsit desigur nici akademiile care au fost nevoite să își încheie activitatea din considerente financiare sau din lipsa interesului pentru ideile și concepțiile afirmate de membrii lor – principii și opinii fie condamnate, fie căzute în desuetudine –, indicând în acest fel că au existat numeroase situații în care instituția nu și-a împlinit vocația. Acesta a fost cazul multor academii – mai bine zis societăți academice sau cenecluri literare – care nu au depășit stadiul de societate culturală sau științifică și nu au reușit să își precizeze o structură instituțională durabilă și să își dobândească prestigiul cultural ori științific necesar.

Ar fi, de asemenea, de menționat că au existat în Italia academii care au flancat activitatea culturală și științifică, în mod inspirat, cu o inventivă și profitabilă activitate administrativă, materializată în disponibilitatea alocării unor sume pentru acordarea de premii ori concretizată prin constituirea de fundații promoatoare ale culturii. Avem astfel de exemple la nivelul Peninsulei, cazuri în care instituția de consacrare și cea didactică aferentă au devenit profitabile societăți productive (a se vedea situația Academiei di Santa Cecilia). Este necesar, în acest context, de subliniat că Accademia Romana di Santa Cecilia este singurul exemplu de academie italiană formată în epoca Renașterii care a asumat în ultima jumătate a secolului XX fizionomia unei firme moderne, aducătoare de venit. Astăzi instituția are un corp academic constituit din 70 de membri efectivi și 30 onorari.

La Cosenza, tradiția organizării akademiilor datează de la începutul secolului al XVI-lea, Aulo Giano Parrasio fiind fondatorul unei societăți umaniste, dedicată studiilor filosofice și literare, denumită Accademia Parrasiana (1511). În anii 1534-36, Bernardino Telesio repropune instituția academică într-o nouă formulă de organizare, Accademia Telesiana – denumită după numele acestuia – devenind cunoscută în mediile culturale și științifice ale timpului mai ales după 1588, când structurarea și activitatea ei au fost legate de personalitatea lui Sertorio Quattromani, discipol al lui Telesio. Existența acestei akademii cosentine a fost la rândul său scurtă, fiind desființată de Biserică în ultimii ani ai secolului al XVI-lea, în urma condamnării lui Tommaso Campanella, însă succesoarea ei, Accademia dei Costanti (deschisă de Biserica Catolică în 1608), devenită apoi Accademia dei Negligenti, în secolul al XVIII-lea Accademia dei Pescatori Cratilidi, din 1811 denumită Istituto Cosentino – după modelul francez, care contamina atunci întreaga mișcare

academică europeană –, iar cu începere din 1817 intitulată Accademia Cosentina, a marcat de-a lungul secolelor dinamica vieții culturale și științifice a regiunii¹⁰.

De altfel, o caracteristică a fenomenului înfloririi academiilor în Italia secolelor XV-XVII a fost tocmai remarcabila lor diseminare, instituționalizarea activității și producției literare și științifice a elitelor constatându-se nu doar la nivelul marilor centre ale culturii vremii, ci și al orășelelor de mai mici dimensiuni, dar cu o istorie și tradiție culturală semnificative. În Calabria, de exemplu, organizarea academiilor era o realitate nu doar pentru Cosenza sau Reggio (unde înflorise Accademia degli Artiziosi), astfel de inițiative fiind prezente și în centre urbane precum Tropea (unde funcționa deja în a doua jumătate a secolului al XVI-lea Accademia degli Affaticati – Allaborantium în latină –, societate care reunea atât clerici, cât și laici, având scopuri literare și științifice, membrii ei dedicându-se cu deosebită trudă – *fatica* – cultivării virtuților și științelor)¹¹, Gerace (unde se înființase Accademia locrese dei Pastori Arcadi), Amantea (unde apăruse Accademia degli Arrischiati), Monteleone (actuala Vibo Valentia, unde activaseră de-a lungul timpului chiar mai multe astfel de societăți academice, de exemplu Accademia Minturniana – constituită în 1544, Accademia degli Incostanti Ipponesi – din 1570, degli Illustrati – din 1696, ca să nu mai amintim de asociațiile fondate în perioada iluministă, Accademia Florimontana degli Invogliati – 1752, Accademia Florimontana Vibonese – 1765 etc.).

Tot în sudul Italiei, la Lecce, a fost fondată pe la 1558 Accademia dei Trasformati, cu contribuția istoricului Scipione Ammirato și a poetului Pompeo Paladini. În același oraș funcționa, la începutul secolului al XVIII-lea, Accademia degli Spioni¹².

La Bari fusese întemeiată de Giacomo de Cioffis, în secolul al XVI-lea, Accademia degli Incogniti, un rol însemnat în constituirea ei având ducesa Isabela de Aragon¹³. A fost fondată, de asemenea, Accademia degli Erranti, numită la început dei Tardati¹⁴. În veacul al XVII-lea funcționau în oraș nu mai puțin de patru

¹⁰ Pietro De Seta, *L'Accademia cosentina: analisi critica delle correnti filosofiche, letterarie, scientifiche, dal Cinquecento umanistico all'Ottocento romantico e profili storico-critici dei massimi esponenti della cultura accademica di Calabria*, Cosenza, Casa del libro, 1965, 327 p. (Collana di cultura calabrese, 12); Michele Chiodo, *L'Accademia cosentina e la sua biblioteca. Società e cultura in Calabria 1870-1998*, Cosenza, Pellegrini Editore, 2002, 478 p.

¹¹ Societatea și-a continuat activitatea, cu întreruperi pasagere, și în secolele următoare, funcționând și la începutul secolului al XX-lea. *Notizie archeologiche e storiche di Portecole e Tropea scritte dal cav. Nicola Scrugli, seguite da un discorso storico intorno all'Accademia degli Affaticati di questa città*, Napoli, Tip. Antonio Morano, 1891, 135 p.; retip. în facs., Cosenza, Brenner, 1990, XI+135 p.

¹² De asemenea, la Lecce a ființat și o Accademia dei Serenati. M. Maylender, *op. cit.*, vol. V, p. 166-167, 246, 336.

¹³ Printre membrii instituției s-a numărat și Scipione Cardassi. Federigo Furchheim, *Bibliografia del Vesuvio. Compilata e corredata di note critiche estratte dai più autorevoli scrittori vesuviani*, Napoli, 1897; Cambridge University Press, 2011, 318 p. (vezi p. 32).

¹⁴ Accademia degli Erranti din Bari, academie literară pertinentă Settecento-ului, își asumase moto-ul *Per non errar io erro* și număra, printre membrii săi, literați și poeți precum Giovanni Batista Bergazzano, renumit pe la 1630. Gianmaria Mazzuchelli, *Gli Scrittori d'Italia, cioè notizie storiche, e critiche intorno alle vite, e agli scritti dei letterati italiani*, vol. II, ed. 2, Brescia, Presso a Giambattista Bossini, 1760, p. 951; M. Maylender, *op. cit.*, vol. II, p. 305.

academii literare și științifice: Accademia degli Incogniti, degli Erranti, dei Pigri (cu obiective prevalent literare și filosofice, apărută pe la 1636, organizată în perioada 1655-74 de iezuitul Tardini ca o emanație a Colegiului iezuiților din oraș și care număra la sfârșitul secolului al XVII-lea în jur de 132 de asociați, printre aceștia distingându-se literatul și cercetătorul în ale științelor naturii, cu preocupări interesante de biologie, Giacinto Gimma, medicii Gaetano Trimigliozzi/Tremigliozzi, Domenico Antonio Mele, Marco Aurelio Salice, Giovan Battista Bonazzi sau Carlo Musitano) și dei Coraggiosi (fondată la 1682 de medicii Gaetano Trimigliozzi/Tremigliozzi și Niccolò Verzilli)¹⁵. Din secolul al XVIII-lea datează Accademia delle Belle Lettere di Bari, printre ai cărei membri se numărau filosoful Luigi Sagarriga Visconti, arheologul Emanuele Mola, Putignani, Trevisani, Carulli etc¹⁶.

În secolele al XVII-lea și al XVIII-lea înfloriseră în Puglia, la Bitonto – Accademia degli Infiammati¹⁷, la Acquaviva – Accademia dei Ravvivati, la Rossano – Accademia degli Spensierati (Incuriosos), activă la sfârșitul secolului al XVII-lea, la Taranto – Accademia degli Audaci, care funcționa la începutul secolului al XVIII-lea în Palatul d'Aquino din Taranto¹⁸.

De asemenea, în sudul Italiei, la Napoli, sursele istorice menționează ca fiind active în secolul al XVI-lea, alături de Accademia Pontaniana, Accademia degli Incogniti, dei Sereni și degli Ardenti¹⁹ – ultimele trei fiind instituții efemere, fondate în 1546 și dizolvate în 1547 – sau Accademia degli Svegliati (academie care își va înceta funcționarea în 1593)²⁰. În orașul Partenopeu au înflorit și Academiile degli Oziosi – renumită în secolul al XVII-lea, reuniunile sale desfășurându-se în casa marchizului Giambattista Manso²¹ –, degli Investiganti (fondată la 1650 de marchizul Andrea Conclubet și care avea ca obiectiv studierea fenomenelor naturii prin prisma rațiunii critice, punându-se accent pe cercetarea realizată prin metoda empirică și bazată pe fapte, deci o modalitate de lucru antidogmatică și deschisă

¹⁵ Mauro Tridente, *Il dottor fisico Giovan Battista Bonazzi [1685-1762] e la cultura medica e naturalistica dei tempi suoi in Terra di Bari*, „Archivio Storico pugliese”, a. IV, 1951, fasc. III-IV, p. 161-166. Accademia dei Pigri avea ca moto *Pigra gigantum*, iar cea dei Coraggiosi, *Audentes*. M. Maylender, *op. cit.*, vol. II, p. 83; vol. IV, p. 286. Pentru Accademia dei Coraggiosi vezi și Niccolò Morelli di Gregoria, *Gaetano Trimigliozzi*, în Niccolò Morelli di Gregorio, Pasquale Panvini, *Biografia degli uomini illustri del regno di Napoli, ornata de loro rispettivi ritratti*, vol. 9, N. Gervasi, 1822.

¹⁶ Informația în web.tiscali.it/barinon/accademie.htm.

¹⁷ M. Maylender, *op. cit.*, vol. III, p. 262.

¹⁸ M. Tridente, *op. cit.*, p. 166-168; Pasquale Sorrenti, *Le accademie in Puglia dal 15. al 18. secolo*, Bari, Laterza e Polo, 1965, 115 p.

¹⁹ Accademia degli Ardenti a fost fondată de Ferrante Carafa (1509-1587). Camillo Minieri Riccio, *Cenno storico delle accademie fiorite nella città di Napoli*, Napoli, F. Giannini, 1879, 150 p.; Tobia R. Toscano, *Letterati, corti, accademie. La letteratura à Napoli nella prima metà del Cinquecento*, Napoli, Loffredo, 2000, 372 p.; *Storia letteraria d'Italia. Il Cinquecento*, a cura di Giovanni Da Pozzo, vol. III: *La letteratura tra l'eroico e il quotidiano: la nuova religione dell'utopia e della scienza, 1573-1600*, Padova, Piccin Nuova Libreria Vallardi, 2007, p. 987-988.

²⁰ *Storia letteraria d'Italia. Il Cinquecento*, a cura di Giovanni Da Pozzo, vol. III, p. 1797.

²¹ Girolamo de Miranda, *Una Quiete Operosa: forme e pratiche dell'Accademia napoletana degli Oziosi. 1611-1645*, Napoli, Federiciana Editrice Universitaria, 2000, XIII+393 p.

dialogului)²², degli Oscuri, degli Infuriati (la 1623 doar aceasta își ținea reuniunile, fiind fondată probabil în 1617 cu scopul de a dezvolta preocupări de literatură, îndeosebi poezie, filologie, istorie, științe morale și politice, printre membrii săi numărându-se și poetul Giambattista Marino, principe al Academiei degli Oziosi)²³, dei Sileni, dei Risvegliati (ultimele două active la începutul secolului al XVII-lea)²⁴. La începutul *Settecento*-ului, academii napoletane precum cea dei Segreti (care și-a început activitatea pe la 1560, când Giambattista Della Porta a fondat Circolo dei Segreti, asociație cu un accentuat caracter privat), degli Incauti, degli Erranti, degli Erculei, dar și degli Oziosi sau degli Investiganti au devenit veritabile centre de discuții și observații asupra naturii, corpului și spațiului²⁵.

În vecinătatea nucleului cultural napoletan s-a înregistrat fenomenul înfloririi societăților academice în centre precum Salerno (unde au ființat *Academiile degli Accordati, degli Avvolti sau dei Rozzi*)²⁶ sau Benevento (localitate în care au luat naștere *Academiile degli Antipodi și degli Ravvivati*)²⁷, dar și la Avellino (aici fiind organizată *Accademia dei Dogliosi*)²⁸, Amalfi (unde a fost activă *Accademia degli Arditi*)²⁹ sau Sorrento (așezare în care a funcționat *Accademia dei Risvegliati*)³⁰.

Sicilia a cunoscut, la rândul său, efervescența constituirii academiilor în a doua jumătate a secolului al XVI-lea și în veacurile următoare. La Palermo a luat naștere, în 1549, *Accademia dei Solitari*, fondată de Paolo Caggio și având ca scop propagarea utilizării limbii toscane³¹. Tot la Palermo, în anul 1568, s-a constituit *Accademia degli Accessi*, fondată sub patronajul viceregelui Francesco Ferdinando Avalos d'Aquino, marchiz de Pescara, care a activat până în 1581, când s-a dizolvat din cauza neînțelegerilor dintre membrii săi, pentru a se reconstitui în 1622 cu

²² *Accademia degli Investiganti* a înflorit în a doua jumătate a secolului al XVII-lea și a avut o viață scurtă, lovindu-se de opoziția culturii tradiționale, a cercurilor ecleziastice, care au stat la baza procesului intentat atelor napolitani în anii 1691-93. *Storia della Letteratura italiana del cav. abate Girolamo Tiraboschi, nuova edizione, Tomo VIII, parte I, Dall'Anno MDC fino all'Anno MDCC*, Firenze, Presso Molini, Landi e C., 1812, p. 60; Maria Gabriella Pezone, *Carlo Buratti. Architettura tardo barocca tra Roma e Napoli*, Firenze, Alinea editrice, 2008, p. 249-250 (cap. 5. *Intorno a Carlo Buratti. Roma e Napoli: scambi e concessioni tra Seicento e Settecento*); Lorenza Gianfrancesco, *Accademie, scienze e celebrazioni a Napoli nel primo Settecento*, „Quaderni di Symbolon. Giornale dell'Università di Siena”, V, 2010, p. 182 (studiul se află la p. 177-213).

²³ Marco Forlivesi, *Bartolomeo Mastri da Meldola (1602-1673) riformatore dell'Accademia degli Imperfetti*, Meldola, Accademia degli Imperfetti, 2002, p. 16-18; Idem, *Scotistarum princeps: Bartolomeo Mastri (1602-1673) e il suo tempo*, presentazione di Antonino Poppi, Padova, Centro di Studi Antoniani, 2002, p. 187 (Fonti e studi francescani, 11).

²⁴ Lorenza Gianfrancesco, *op. cit.*, p. 181.

²⁵ *Ibidem*, p. 189.

²⁶ M. Maylender, *op. cit.*, vol. I, p. 48, 428; vol. V, p. 46.

²⁷ *Accademia degli Antipodi* avea moto-ul *Praetiosior gemmis auroque libertas*, iar cea dei Ravvivati, *Parturiente rogo*, *ibidem*, vol. I, p. 218; vol. IV, p. 372.

²⁸ Instituția a optat pentru moto-ul *Semper laeti*. *Ibidem*, vol. II, p. 218.

²⁹ *Ibidem*, vol. I, p. 324.

³⁰ *Ibidem*, vol. V, p. 31.

³¹ *Ibidem*, p. 207.

numele de Accademia dei Begli, Ingegneri și apoi Riaccesi³². La 1570, don Fabrizio Valguarnera a pus bazele Academiei dei Risoluti³³, iar la 1577 a fost înființată Accademia degli Oportuni, ideatorul ei fiind don Girolamo Di Giovanni. Fenomenul întemeierii societăților academice a proliferat și la Palermo la sfârșitul secolului al XVI-lea și în secolele XVII-XVIII, fiind organizate Accademia dei Cavalieri d'Armi, mai apoi Accademia degli Sregolati, Accademia degli Stravaganti, Accademia degli Squinternati, cea degli Alati, degli Agghiacciati, degli Ereini sau Eretei, cea degli Animosi³⁴, degli Addolorati, Accademia dei Medici fisici, Academia Ecleziastică de pe lângă arhiepiscopat³⁵. La Arcireale, episcopul Michelangelo Bonadies a instituit în 1571 Accademia degli Zelanti, cu scopul de a opera în sfera științelor morale și a literelor.

Secolele al XVII-lea și al XVIII-lea au înregistrat o dinamică remarcabilă a fenomenului organizării academiilor în Sicilia, aproape fiecare centru urban constituindu-și cel puțin o astfel de societate. La Messina au înflorit, în secolul al XVII-lea și la începutul veacului următor, numeroase societăți academice, care aveau mai mult consistența unor cenacluri literare: Accademia degli Argonauti, degli Abbarbicati, degli Incogniti, della Clizia sau faimoasa Academie della Fucina, printre ai cărei membri s-au numărat Marcello Malpigli, Pietro Castelli sau Mario Giurba. Academia literară degli Accorti din Messina a fost constituită în 1725 și avea ca însemn heraldic o navă cu velele întinse care trece printre Scyla și Caribda, aluzie la numeroasele obstacole științifice și eforturi peste care cercetătorul trebuie să le treacă când se aventurează, în căutarea adevărului – a portului de destinație –, pe marea periculoasă a cunoașterii, plină de vârtejuri și stânci ascuțite³⁶. În Catania au fost întemeiate în secolele amintite Academiile dei Chiari, degli Incogniti, degli Informi, degli Cassinesi, iar la Arcireale, Academiei degli Zelanti i s-au adăugat Accademia degli Intrepiditi, degli Intricati și degli Oscuri. La Siracusa funcționa Accademia degli Ebri, iar la Noto a fost fondată, din inițiativa istoricului Antonino Perez di Aragona, pe la 1672, Accademia dei Trasformati. La Adernò ființa Accademia dei Temperati, la Naso cea degli Audaci, la Modica cea degli Affumicati și cea degli Affocati, la Mazara del Vallo cea dei Vaticanati, la Marsala cea degli Assodati, la Scicli cea degli Inviluppati, la Caltagirone cea della Calatina, la Pietraperzia cea dei Cauloniani, la Paternò cea della Fenice și cea dei Rinnovati. La

³² *Ibidem*, vol. I, p. 28-29; vol. IV, p. 430; Paolo Caggio e Pietro Corsetto o *l'Accademia degli Accesi e de' Riaccesi di Palermo nei secoli XVI e XVII*. Lettura fatta dal presidente Vincenzo di Giovanni il 16 giugno 1895, „Atti della Reale Accademia di Scienze, Lettere ed Arti”, Palermo, ser. III, 1896, IV, p. 2-23; retip. Palermo, Tip. F. Barravecchia e Figlio, 1896.

³³ Moto-ul Academiei era *Semper enixe*. M. Maylender, *op. cit.*, vol. V, p. 17.

³⁴ Accademia degli Animosi din Palermo era activă la 1665. *Ibidem*, vol. I, p. 59, 93, 201, 524; vol. II, p. 290; vol. III, p. 133; vol. V, p. 251; *Delle Società Letterarie del Piemonte*. Libri due di Tommaso Vallauri, p. 46.

³⁵ Domenico Ligresti, *Sicilia aperta (sec. XV-XVII). Mobilità di uomini e idee*, „Quaderni Mediterranea. Ricerche storiche”, 2006 (vezi cap. VI. *La cultura letteraria e filosofica*), p. 232.

³⁶ Antonio Saitta, *Accademie messinesi*, Messina, Il fondaco, 1964, 126 p.

Trapani existau Accademia degli Inviluppati și Accademia della Civetta, în fond academii destinate poeziei, membrii lor fiind cunoscuți prin rimele inspirate pe care le compuneau și publicau. Accademia della Civetta din Trapani, la început intitulată della Lima, după numele fondatorului, și-a ales noul denominativ de la bufniță, pasărea sacră a Minervei, care apare și pe stema societății. Reorganizată și modernizată în 1760, Accademia della Civetta avea, la fel ca alte societăți ale vremii, moto-ul inspirat din antichitatea clasică (*Fit sonitus, spumante salo*, preluat din versurile *Eneidei*)³⁷.

În mod similar, în Liguria au răsărit în secolul al XVI-lea și al XVII-lea o serie de academii prevalent literare, nu doar în Genova (unde existau atât Academia literară instituită de Pietro Saoli la 1522, cât și cunoscuta Accademia degli Addormentati – organizată în 1587, care și-a extins la începutul secolului al XVII-lea interesul în sfera civicului și politicului pentru ca, în prima jumătate a respectivului veac, să fie repropusă în rândul societăților academice italiene prin opera marchizului Anton Giulio Brignole Sale –, mai puțin celebra Accademia dei Vigilanti sau Accademia della Zappa, organizată după 1650 la Rapallo de medicul și literatul Giovanni Agostino Molfino), ci și la Savona (unde fusese fondată pe la 1550 Accademia degli Accesi, orașul cunoscând apoi, la începutul secolului al XVIII-lea, o altă instituție academică de orientare antibarocă, Accademia degli Angustiati), Chiavari (unde funcționa pe la mijlocul secolului al XVII-lea Accademia degli Inariditi), Albenga (unde Accademia degli Arditi exista deja pe la 1605, ea evoluând apoi în Accademia dei Mesti, întemeiată la mijlocul secolului al XVII-lea cu orientări decise împotriva gustului baroc³⁸), Sospello (unde Accademia degli Intrecciati era activă din 1654, ei adăugându-i-se în 1702 Accademia degli Occupati³⁹, în timp ce literații din Mentone și Monaco s-au reunit de pe la 1718 în Accademia dei Mendichi), Taggia (unde la 19 august 1668 a fost inaugurată, prin contribuția lui Giovanni Stefano Asdente, Accademia dei Vagabondi)⁴⁰.

În zona Piemontelui au fost fondate în prima jumătate a secolului al XVI-lea Academiile degli Argonauti din Casale Monferrato⁴¹ și dei Pastori dell'Agogna din

³⁷ L. Alessi, *Le Accademie di Sicilia nel '700*, Palermo, G. Travi, 1925. Vezi și lucrarea citată a lui D. Ligresti.

³⁸ În 1721 a fost constituită, la Albenga, Colonia Ingauna a Arcadiei, cu baza în Accademia dei Mesti și cu moto-ul *Laeti redeunt*.

³⁹ M. Maylender, *op. cit.*, vol. IV, p. 98; *Delle Società Letterarie del Piemonte*. Libri due di Tommaso Vallauri, p. 125-127.

⁴⁰ Vezi întreaga prezentare a lui Girolamo Rossi, *Le accademie letterarie liguri sino a tutto il secolo decimoottavo* din *A Paolo Boselli. Il Comitato Savonese per le Onoranze*, Savona, Bertolotto, 1913, 272 p.

⁴¹ În marchizatul de Monferrato, în vremea senioriei casei de Gonzaga, a fost acordată o mare atenție promovării culturii, centrul acestuia, Casale, fiind al doilea oraș după Saluzzo care a cunoscut experiența academiilor literare. Accademia degli Argonauti s-a constituit pe la 1540 în scopul cultivării poeziei marinărești, membrii acesteia (Giovanni Giacomo Bottazzo din Montecastello, Nicolò Franco din Benevento etc.) publicând în 1547 la Mantova o culegere de astfel de producții literare. Viața societății se pare că a fost scurtă, întrucât nu mai apar date despre ea după respectivul eveniment editorial. *Delle Società Letterarie del Piemonte*. Libri due di Tommaso Vallauri, p. 26-30.

Novara⁴², în orașul Torino abia în anul 1573 fiind instituită Accademia Papiniana, destinată studiilor juridice, care a avut o viață efemeră, fiind desființată în 1582, la nici un deceniu de la constituire. Tradiția studiilor juridice a fost bine înrădăcinată la Torino, în fruntea unei alte academii înființate în 1585 în amintitul centru urban – Accademia degli Incogniti – aflându-se un profesor de drept de la Universitatea din Torino, contele Lodovico Tesauro. Instituția, a cărei întemeiere s-a făcut la solicitarea lui Carlo Emanuele I de Savoia și prin grija iezuiților de la Colegiul din localitate, nu și-a precizat suficient structura și se pare că a rămas la stadiul primitiv de organizare. În prima jumătate a veacului al XVII-lea au luat naștere la Torino atât Accademia dei Solinghi sau Desiosi (societate literară și cavalierească apărută din dorința cardinalului Maurizio de Savoia, fiu al lui Carlo Emanuele I, care și-a încetat reuniunile după 1657, odată cu moartea fondatorului), cât și Accademia degli Impietriti (asociație interesată de arta dramatică – avea ca însemn statuia lui Memnon – și activă pe la 1620), în timp ce la mijlocul secolului au fost organizate Academiile dei Candidati, degli Eletti, dei Fioriti și dei Fulminati, ultima dintre ele fondată în cadrul Colegiului iezuit cu scopul cultivării filosofiei și teologiei și activă încă la începutul veacului următor. În ultimele decenii ale *Seicento*-ului a înflorit la Torino și Accademia degl'Incolti, născută pe la 1660 prin contribuția abatelui Lorenzo Scoto și a contelui de Buttigliera, Vittorio Amedeo Baronis, academie care a dispărut după 1717.

Pentru a doua jumătate a secolului al XVI-lea și pentru veacurile al XVII-lea și al XVIII-lea, în Piemonte a apărut o întreagă serie de academii științifice și literare. La Casale Monferrato a fost înființată la 1559, prin contribuția lui Stefano Guazzo din Trieste, Accademia degli Illustrati – având ca stemă soarele care se ridică la răsărit și luna care se ascunde la apus, ca moto *Lux indeficiens* și ca obiectiv cultivarea istoriei, filosofiei, a științelor fizice și morale⁴³ –, la mijlocul veacului următor a fost creată Accademia dei Pellegrini prin contribuția medicilor Evasio Bellingeri și Francesco Verri și a cavalerului Giacomo Bottasso⁴⁴, iar în secolul al XVIII-lea a înflorit Accademia dei Deboli, legată de mediul barnabiților⁴⁵. La Novara s-a constituit în a doua jumătate a veacului al XVII-lea Accademia dei Maluniti, la rândul ei o societate literară, la Asti au ființat în secolul al XVII-lea Academiile degli Animosi, dei Gladiatori, degli Impietriti și dei Palatini, în deceniul

⁴² Academia funcționa deja în 1546, membrii săi reunindu-se în casa lui Bartolomeo Taeggio. Societatea – a cărei stemă era reprezentată de o frunză de palmier cu moto-ul *Adversus pondera surgo* – a fost dedicată preocupărilor literare și a avut o viață efemeră. *Ibidem*, p. 38-40.

⁴³ Academia organiza frecvent adunări publice – era patronată de marchizul de Monferrato, Guglielmo Gonzaga –, îi număra printre membrii pe Teodoro Sangiorgio, Annibale Magnocavalli, Annibale Guasco Alessandrino, Gian Francesco Gambaroa, G. G. Bottazzo, Giorgio Carretto, Silvio Calandra, Francesco Pugiella, iar fiecare academician avea propriul său însemn heraldic. Instituția s-a bucurat de o viață de aproape o jumătate de secol (a decăzut după 1588, dar funcționa încă pe la 1594 și s-a dizolvat probabil la răspântia dintre veacuri). *Ibidem*, p. 30-37; *Storia letteraria d'Italia. Il Cinquecento*, a cura di Giovanni Da Pozzo, vol. III, p. 1790.

⁴⁴ *Delle Società Letterarie del Piemonte*. Libri due di Tommaso Vallauri, p. 100.

⁴⁵ *Ibidem*, p. 132.

al nouălea al *Settecento*-ului părintele Carlo Alloati organizând tot acolo o academie cu preocupări literare, filosofice și istorice, iar la Alessandria a fost fondată, în 1562, Accademia degli Immobili – adică a adeptilor concepției ptolemeice, care susțineau imobilismul Pământului în raport cu teoria coperniciană publicată în 1543 –, instituție cu o viață îndelungată, care a început după 1790 publicarea colecției de anale, a adoptat din 1809 denumirea de Accademia delle Scienze ed Arti și prin statut o structură pe trei secții, schimbată după perioada dominației franceze cu o organizare pe două clase (una destinată științelor – chimiei, agronomiei, fizicii – și cealaltă dedicată istoriei patriei, statisticii, artelor și literaturii), aprobată de monarhul Carlo Felice, care a luat societatea sub patronajul său⁴⁶. La Vercelli au fost fondate, la mijlocul secolului al XVII-lea, Academiile degli Insipidi și dei Suscitati, ultima dintre instituții cu moto-ul *Sopitos suscitāt ignes* și cu stema reprezentând Soarele în Leu⁴⁷, iar în 1789 s-a constituit la Morzano o societate literară care i-a avut ca fondatori pe abatele Guarino Belgrano di Famolasco – vizitator general al canonicilor de la Biserica romană San Giovanni in Laterano – și pe abatele care guverna canonică S. Andrea din Vercelli, membrii asociației denumindu-se Pastori Morzanesi și fiind interesați de poezie⁴⁸.

La Milano înflorea pe la 1550 Accademia dei Trasformati – societate literară preocupată de producții lirice, ai cărei academicieni, care își aleseseră drept simbol un platan încărcat de fructe, publicau deja în 1548 sonete și alte creații poetice –, academie repropusă pe noi coordonate după 1743⁴⁹, în timp ce Academia milaneză degli Inquieti, fondată la 1594, a avut o soartă efemeră⁵⁰. În secolul al XVII-lea a dobândit prestigiu în centrul cultural milanez Accademia dei Faticosi, fondată în

⁴⁶ Creată din inițiativa lui Guarnero Trotto, Gian Francesco Aularo și Emilio Mantelli, Academia alexandrină degli Immobili și-a început concret activitatea abia în 1596, la primele reuniuni participând mai mult matematicieni, dar și specialiști în jurisprudență precum Tiberio Gambaruti etc. Simbolul heraldic al academei, publicat la 1598, era constituit dintr-un glob pământesc de culoare verde însoțit de moto-ul *Immota nec iners*. În secolul al XVII-lea și, în special, în veacul următor instituția a reunit literați, autori de comedii (Alessandro Sappa de' Milanesi, Carlo Guasco, Gian Girolamo Bellingeri di Rivarone), cunoscând în a doua jumătate a *Settecento*-ului o perioadă de decădere. După 1790 instituția a primit una din sălile Palatului public din Alessandria, iar în perioada napoleoniană s-a bucurat de un sediu propriu, casele Confraternității dell'Annunziata, pe care le-a păstrat până în 1815, dobândind apoi pentru reuniuni o sală din Conventul dominicanelor. *Ibidem*, p. 51-68.

⁴⁷ *Ibidem*, p. 100; M. Maylender, *op. cit.*, vol. V, p. 279.

⁴⁸ *Delle Società Letterarie del Piemonte*. Libri due di Tommaso Vallauri, p. 282.

⁴⁹ Accademia dei Trasformati a renăscut la 1743, cu sprijinul contelui Giuseppe Maria Imbonati – care a pus palatul familiei la dispoziția instituției –, ca o societate cu interese literare cantonate în sfera clasicismului renascentist, compusă din nobili și membri ai clerului înalt. Promovând ideea cunoașterii directe a autorilor antici, societatea susținea tradiția clasică, nefiind însă străină de ideile iluministe ale epocii, care erau promovate de alte academii (vezi de exemplu Accademia dei Pugni etc.). Roberto Fontana, *Cenni storici sulla Accademia dei Trasformati di Milano*, Genova, Archivio storico PP somaschi, 1975, 66 p.; *Il crepuscolo dell'Accademia milanese dei Trasformati: la compilazione del commentario del conte Giuseppe Maria Imbonati*, di Erminio Gennaro, Gorle, La stamperia di Gorle, 1984, 114 p.

⁵⁰ *Storia letteraria d'Italia. Il Cinquecento*, p. 1795.

1662, care avea ca obiecte de studiu filosofia morală și literatura⁵¹, iar în mai 1704 Academia romană Arcadia a înființat acolo Colonia Milanese.

În regiunea lombardă, academiile secolelor XVI-XVIII erau răspândite în cele mai diverse centre urbane: la Pavia fusese întemeiată la 1593 Accademia degli Intenti și funcționa în secolul al XVII-lea Accademia degli Affidati⁵², la Brescia erau cunoscute în secolul al XVI-lea Accademia degli Occulti – fondată la 1563 și condusă în primii ani de Girolamo Bornati și de matematicianul și poetul Alfonso Cavriuolo⁵³ – sau Accademia di Rezzato (promovată de Vincenzo Maggi și Giacomo Chizzola, care reunea membri ai aristocrației orașului)⁵⁴, apăruseră din 1621 Accademia degli Erranti, cea dei Sollevati, iar în august 1716 a fost fondată Colonia Cenomana a Arcadiei⁵⁵, la Salò a fost activă Accademia degli Unanimi⁵⁶, la Codogno funcționa în secolul al XVII-lea Accademia dei Geniali, la Mantova în perioada dominației Casei de Gonzaga, încheiată în anul 1708, a funcționat Accademia dei Timidi, numită apoi degli Invaghiti⁵⁷. În Bergamo fusese instituită, în 1618, Accademia Mariana (care a dat apoi naștere Colegiului Marian), iar în 1642, prin contribuția părintelui teatin Bonifacio Agliardi, a fost constituită Accademia degli Eccitati, cu scopuri prevalent literare, reînnoită la 1749⁵⁸, pentru ca în 1769 să fie fondată, la cerința Republicii venețiene, o academie destinată cercetărilor în domeniile economic și agricol, numită Accademia degli Arvali⁵⁹. Ultimele două academii din Bergamo, degli Eccitati și degli Arvali, cu interese științifice diferite, au confluit în 1810, sub influența modelului francez și din dorința stăpânirii napoleoniene, într-un organism unic, numit Ateneo di Scienze, Lettere e Arti din Bergamo⁶⁰. La Cremona funcționa, pe la 1560, Accademia degli Animosi⁶¹, la Lodi

⁵¹ *Storia della Letteratura italiana* del cav. abate Girolamo Tiraboschi, Tomo VIII, parte I, p. 60.

⁵² Sursele menționează pentru Pavia și funcționarea altor academii, precum cea degli Accurati, dei Cavalieri del Sole, della Chiave d'Oro, degli Indefessi sau degli Inquieti. M. Maylender, *op. cit.*, vol. I, p. 51, 75, 196, 530; vol. II, p. 5; vol. III, p. 228, 304, 320.

⁵³ *Ibidem*, vol. IV, p. 87-91; *Sul Tesin piantaro i tuoi laureti. Poesia e vita letteraria nella Lombardia spagnola (1535-1706). Catalogo della mostra. Pavia, Castello Visconteo, 19 aprile-2 giugno 2002*, Pavia, Edizioni Cardano, 2002, 542 p.

⁵⁴ E. Travi, *Cultura e spiritualità nelle „accademie” bresciane del '500*, în *Veronica Gambarà e la poesia del suo tempo nell'Italia settentrionale. Atti del Convegno, Brescia-Correggio (1985)*, Firenze, 1989, p. 193-212.

⁵⁵ M. Maylender, *op. cit.*, vol. I, p. 533; vol. II, p. 306; vol. V, p. 215.

⁵⁶ *Ibidem*, vol. V, p. 383-385.

⁵⁷ *Ibidem*, vol. III, p. 363; vol. V, p. 319.

⁵⁸ Printre membrii Academiei degli Eccitati se numărau Clemente Rivola, Donato Calvi, Pierantonio Serassi, Mario Lupo, Lorenzo Mascheroni, Giovanni Maironi da Ponte.

⁵⁹ De numele instituției sunt legați exponenți ai nobilimii din zonă – Benaglia, Rivola, Tomini-Foresti, Mozzi, Brembati, Secco, Suardo, Calepino etc. –, cu interese agricole, în mod special legate de introducerea noilor sisteme de optimizare a producției agrare a marilor domenii.

⁶⁰ *Storia della Letteratura italiana* del cav. abate Girolamo Tiraboschi, Tomo VIII, parte I, p. 61-62; *Storia letteraria d'Italia. Il Cinquecento*, p. 1792.

⁶¹ În localitate a ființat, de asemenea, Accademia dei Disuniti, iar din 1720 a fost activă Colonia Cremonese a Arcadiei, care a ales moto-ul *A guisa di un bel sol fra l'altre irradia. Delle Società Letterarie del Piemonte*. Libri due di Tommaso Vallauri, p. 46; M. Maylender, *op. cit.*, vol. I, p. 191; vol. II, p. 205; vol. IV, p. 203.

au luat naștere Academiile dei Coraggiosi, degli Improvvisi și dei Trattenuti⁶², la Como au fost înființate Academiile degli Indifferenti (care și-a ales ca moto *Veniam quocumque vocaris*) și dei Veloci (care a optat pentru sintagma definitorie *Rapidi sub lumine*)⁶³, iar la Crema a fost fondată Accademia dei Sospinti⁶⁴.

În ceea ce privește mediul cultural roman, acolo unde a fost înființată în 1603 Accademia dei Lincei, se poate observa că în secolul al XVII-lea academiile au înflorit cu zecile⁶⁵, în a doua jumătate a veacului funcționând nu mai puțin de 10 astfel de instituții (Accademia degli Imperfetti – care funcționa deja la 1613, degli Assetati, degli Anfistili – activă în 1650, fondată de Cesare Colonna în propria sa reședință –, dei Fantastici, degli Umoristi – constituită la 1600, degli Intrecciati – organizată în anul 1641 de Giuseppe Carpani, jurist, protonotar apostolic pasionat de greacă și latină, profesor de drept civil la Sapienza, degli Infecondi, degli Incolti, degli Incamminati și dei Lincei)⁶⁶, lor alăturându-li-se la sfârșitul veacului Arcadia,

⁶² M. Maylender, *op. cit.*, vol. II, p. 84; vol. III, p. 180; vol. V, p. 345.

⁶³ *Ibidem*, vol. III, p. 229; vol. V, p. 434.

⁶⁴ *Ibidem*, vol. V, p. 230.

⁶⁵ În mediul cultural roman, în secolele fondării academiilor, s-au constituit mai bine de 130 de astfel de societăți, majoritatea având preocupări aferente literaturii și științelor umaniste (M. Maylender în lucrarea sa înregistrează, alături de academiile pomenite în studiu mai jos, Accademia degli Abbassati, Aborigeni, Accesi, Afflitti, Aggravati, Altieri, Altri /Molesti, Ambiziosi, Animati, Animosi, Ardenti, Arditi, Arrischiati, Assicurati, Audaci, Avviliti, Avviluppati, Baldanzosi, Bersagliati, Certi, Cupi, Deboli, Deboli Aborigeni, Delfica, Delicati, Depressi, Difendenti, Dipendenti, Diramati, Disarmati, Disprezzati, Disprezzatori, Disuniti, Dogmi, Dotti, Dubbiosi, Equivoci, Erranti, Esquilina seconda, Fioriti, Gelosi, Gravi, Illuminati, Impetuosi, Impressi, Inariditi, Inaspettati, Incauti, Incitati, Incolitosi, Inculti, Inculta, Indefessi, Indipendenti, Indisposti, Ineguali, Infievoliti, Ingegnosi, Inquieti, Intricati, Invaghiti, Lenti, Mancanti, Mansuefatti, Mariana, Minacciosi, Moderati, Nascosti, Occulti, Occulti seconda, Ostinati, Oziosi, Pellegrini, Platano, Precipitosi, Prodighi, Pungenti, Puri, Quiriti, Ravvivati, Regolati, Rigidi, Rinnovandi, Rinnovati, Ripidi, Rischiarati, Ruvidi, Sforzati, Simposiaci, Sollevati, Speculanti, Sregolati, Stravaganti, Tardi, Tenaci, Tiberina, Tranquilli, Truci, Umili, Uniti, Vaghi, Vani, Vari, Verecondi, Vigilanti, Violenti, Vogliosi, Volubili, cu mențiunea că uneori este vorba de aceeași asociație care și-a modificat numele, respectiv moto-ul, altelei existau mai multe academii cu același nume, denumirile fiind deosebit de sugestive din perspectiva preocupărilor membrilor, a mentalității și concepțiilor filosofice ale acestora, în fond un material copios pentru investigațiile în sfera onomasticii instituționale).

⁶⁶ De remarcat că dintre aceste academii au supraviețuit până astăzi doar Accademia dei Lincei – care a dobândit în secolul al XIX-lea un prestigiu național – și Accademia degli Incolti (fondată la 1658 pe lângă Collegio Nazareno din Roma de părintele Giuseppe Pennazzi și destinată ridicării nivelului de cunoaștere în sfera literară a tinerilor studiosi ai institutului –, deci o asociație cu finalități didactice, și nu o societate academică menită să reunească excelența dintr-un anumit domeniu cultural sau științific –, academie care a fost preluată în 1741 de Arcadia, din 1717 fiind în Colegiu o Rappresentanza Nazzarena, academie care a fost desființată vreme de aproape un secol – din 1898 – și apoi refondată ca asociație pe lângă același colegiu în anul 1978). Academii literare în mare parte (precum cea degli Umoristi, dei Fantastici, societate academică care funcționa mai mult ca o filie a celei a Umoriștilor, degli Assetati, degli Infecondi, constituită la 1650, din ea făcând parte în anii imediat de după organizare și importante personalități ecleziastice și învățați precum Giovan Maria Crescimbeni, Gian Vincenzo Gravina sau Giovan Battista Zappi, care s-au implicat în 1690 în fondarea Arcadiei, academia fiind preluată de Arcadia din 1741), celelalte societăți academice s-au stins în arcul de timp al unui secol. Prin influența pe care a avut-o în cercurile politice romane din veacul al XVII-lea, în rândul lor s-a distins Accademia degli Umoristi, care număra printre membrii săi exponenți ai înaltei aristocrații romane (familiile Colonna, Aldobrandini, Caetani, Mancini sau Capocci, pontifi precum Clemente al VIII-lea, Alexandru al VII-lea și Clemente al XI-lea), la reuniuni participând deseori papa Urban al VIII-lea.

academie literară fondată în anul 1690 la Roma, care își propunea să reînvie valorile clasicismului antic și să îl contrapună la ceea ce membrii săi – artiști, scriitori, oameni de știință, dar și aristocrați, oameni ai bisericii, politicieni sau șefi de stat – considerau „prostul gust propus de Baroc”⁶⁷. La sfârșitul secolului al XVII-lea funcționa la Roma și Accademia dei Peregrini, printre ai cărei membri s-a numărat și

Din punctul de vedere al organizării, aceste instituții academice aveau de obicei în frunte un *principe* – primul fiind de regulă învățatul sau mecenatul responsabil de inițiativa fondării societății – care organiza adunările, decidea asupra direcțiilor de cercetare și a disciplinelor cultivate de așezământul respectiv și îl reprezenta pe lângă celelalte academii sau în fața autorităților. Alături de academiile amintite, care funcționau în a doua jumătate a secolului al XVII-lea, pentru veacul respectiv ar fi de menționat și alte societăți cu preocupări prevalent literare și cu o activitate mai puțin semnificativă: Accademia dei Parteni, de' Malinconici, degli Uniformi, dei Delfici, de' Negletti etc. Vezi G. Mazzuchelli, *op. cit.*, vol. I, parte II, Brescia, Presso a Giambattista Bossini, 1753, p. 730; Francesco Cancellieri, *Il mercato, il lago dell'Acqua Vergine ed il Palazzo Panfiliano nel Circo Agonale detto volgarmente Piazza Navona*, Roma, Per Francesco Bourlie, 1811, p. 228-233; *Storia della Letteratura italiana* del cav. abate Girolamo Tiraboschi, nuova edizione, Tomo VIII, parte I, p. 51; *Una relazione di anonimo sulle accademie romane nella seconda metà del Seicento*, a cura di Enrica Schettini Piazza, Roma, Edizioni dell'Accademia degli Incolti, 1984, 49 p. (Quaderni degli Accademici Incolti, 5); Laura Alemanno, *L'Accademia degli Umoristi*, „Roma moderna e contemporanea”, III, 1995, 1, gennaio-aprile, p. 97-120; Luca Ceriotti, *Scheletri di biblioteche, fisionomie di lettori*, în *Libri, biblioteche e cultura nell'Italia del Cinque e Seicento*, a cura di Edoardo Barbieri, Danilo Zardin, Milano, Vita e Pensiero, 2002, p. 398-399; Pasquino Crupi, *Introduzione*, în Bartolomeo Nappini, *Rime pedantesche*, Tomo I, Soveria Mannelli, Rubbettino Editore, 2002, p. IX; Candida Carella, *Le biblioteche nelle accademie: gli Intrecciati di Roma e la „libreria” di Giuseppe Carpani*, în *Bibliothecae selectae. Da Cusano a Leopardi*, a cura di Eugenio Canone, Firenze, Olschki, 1993, p. 537-547.

⁶⁷ Printre membrii Arcadiei ar fi de amintit, de-a lungul timpului, alături de teoreticienii Giovan Maria Crescimbeni și Gian Vincenzo Gravina, o serie de literați, în mod special poeți precum Carlo Innocenzo Frugoni, Ludovico Savioli, Pietro Metastasio sau scriitori și artiști ca Lorenzo Bellini, Niccolò Forteguerra, Carlo Goldoni, Giuseppe Parini, Lodovico Pico della Mirandola, Luigi Vanvitelli, personalități ecleziastice precum papii Pius al VIII-lea și Clement al XIV-lea, cardinalii Alessandro Albani, Benedetto Pamphili, Bartolomeo Ruspoli sau arhiepiscopii și episcopii M. F. Althann, M. C. Althann, T. Aceti, G. M. Galligari, oameni politici și capi de stat precum Carol al III-lea, rege al Napolelui, Ioan al V-lea al Portugaliei, împăratul Iosif al II-lea al Austriei, regina Poloniei, Maria Cazimira Luiza, viceregele Napolelui, Luigi Francesco della Cerda etc., compozitori precum Arcangelo Corelli etc. Arcadia a cunoscut o remarcabilă perioadă de expansiune în anii 1692-1728, când au fost fondate în numeroase orașe italiene colonii ale Arcadiei, adică reuniuni ale arcadienilor în alte centre urbane decât Roma. Aceste colonii își alegeau în frunte câte un vicecustode – după modelul Arcadiei romane, condusă după exemplul antic, asemenea unei democrații, deciziile cele mai importante fiind luate de adunarea membrilor, care trebuia să se reunească de cel puțin trei ori pe an la convocarea și sub președinția unui custode, ales prin vot secret o dată la patru ani – și își luau numele fie de la orașele unde ființau, fie de la principalele academii care activau în centrele culturale respective. Colonii ale Arcadiei au fost înființate la Arezzo, Veneția, Bologna, Macerata, Ferrara, Siena, Urbino, Pisa, Reggio Emilia, Napoli, Rimini, Pesaro, Cagli, Milano, Udine, Genova, Verona, Perugia, Lubiana, Faenza, Piacenza, Tivoli, Brescia, Cesena, Bra, Foligno, Montepulciano, L'Aquila, Camerino, Chieti, Cremona, Palermo, Albenga, Rieti, Correggio, Fabriano, Carpi. În anul 1711 s-a produs o sciziune în sânul Arcadiei, Gravina fiind adeptul unui clasicism mai riguros. În consecință, acesta a fondat Accademia dei Quirini, la care au aderat intelectuali precum Livio Odescalchi sau Carlo Fontana, membrii săi adoptând moto-ul *Quirinorum coetus*. În 1719 cele două ramuri ale Arcadiei s-au reunit în memoria lui Gravina, decedat cu un an înainte. Giovanni Mario Crescimbeni, *Storia dell'Accademia degli Arcadi istituita in Roma l'anno 1690 per la coltivazione delle scienze, delle lettere umane e della poesia, pubblicata l'anno 1712*, Londra, Presso T. Becket Pall-Mall, dalla Stamperia di Bulmer e Co, Cleveland-Bow St. James's, 1804, 196 p.; Isidoro Carini, *L'Arcadia dal 1690-1890: memorie storiche*, Roma, Accademia degli Arcadi, 1891, 636 p.; *Tre secoli di storia dell'Arcadia. Arcadia accademia letteraria italiana*, progetto della mostra a cura di Maria Teresa Acquaro Graziosi, Roma, La Meridiana, Abete grafica, 1991, 248 p.

medicul Carlo Musitano sau G. Trimigliozzi. Pentru prima jumătate a secolului al XVII-lea ar fi de amintit o altă academie notabilă, dar cu o viață efemeră, Accademia degli Ordinati, constituită în anul 1608 prin contribuția lui Giulio Strozzi, care a avut ideea instituirii unei noi academii pentru a o contrapune celei a Umoriștilor și a cardinalului Giambattista Detti, care și-a deschis palatul pentru a găzdui reuniunile societății. Accademia degli Ordinati s-a distins în mod special prin reuniunile muzicale, la care participa un mare număr de înalți prelați și cardinali⁶⁸.

Trebuie astfel menționat că în Roma pontificală a secolului al XVII-lea existau academiile instituite sau patronate de Sfântul Scaun ori de înalți exponenți ai conducerii Bisericii Romane, tradiția multora dintre acestea coborând în veacul anterior (printre cele mai cunoscute se numără Accademia di San Luca, născută în anul 1577 ca o asociație de artiști, fondată oficial în 1593 de pictorul Federico Zuccari și care a intrat încă de la începutul secolului al XVII-lea sub control papal, numele instituției fiind de inspirație religioasă – conform legendei care îl indică pe Sfântul Luca drept autor al primului portret al Fecioarei –, apoi efemera Accademia delle Notti Vaticane, creație a lui San Carlo Borromeo, care datează din a doua jumătate a secolului al XVI-lea, sau instituțiile de îndelungată tradiție ca Pontificia Insigne Accademia di Belle Arti e Letteratura dei Virtuosi al Pantheon – dedicată promovării artelor, constituită în prima jumătate a secolului al XVI-lea inițial ca o congregație dedicată Sfântului Iosif, Congregazione di San Giuseppe di Terra Santa, recunoscută de papa Paul al III-lea în 1542 – sau Accademia di Santa Cecilia, fundație pontificală, constituită ca o Congregație a muzicienilor în 1585, prin bula *Ratione congruit* dată de papa Sixt al V-lea, titulatura instituției trimițând la patroana muzicienilor, Sfânta Cecilia)⁶⁹. La 1626 se constituia, la Roma, Accademia dei Desiosi, fondată din inițiativa cardinalului Maurizio de Savoia, fiu al lui Carlo Emanuele I⁷⁰. Creată asemenea Academiei dei Solinghi din Torino – cu scopuri literare și cavalești preconizate de același promotor, principele Maurizio de Savoia –,

⁶⁸ *Storia della Letteratura italiana* del cav. abate Girolamo Tiraboschi, Tomo VIII, parte I, p. 48-49.

⁶⁹ *Memorie per servire alla storia della Romana Accademia di S. Luca fino alla morte di Antonio Canova* compilate da Melchior Missirini, Roma, nella Stamperia De Romanis, 1823, 483 p.; *L'Accademia Nazionale di San Luca, Roma*, De Luca, 1974, 443 p.; Nikolaus Pevsner, *Le accademie d'arte*, introduzione di Antonio Pinelli, traduzione di Laura Lovisetti Fuà, Torino, Einaudi, 1982, LVIII + 345 p.; Isabella Salvagni, *I ticinesi a Roma tra corporazione e accademia. Il caso dell'Accademia di San Luca (1550-1610)*, în volumul *Svizzeri a Roma nella storia, nell'arte, nella cultura, nell'economia dal Cinquecento ad oggi*, Lugano, Edizioni Ticino Management, 2007, 384 p., publicat în revista „Arte&Storia”, Ticino, a. 8, 2007, nr. 35, settembre-ottobre (vezi p. 74-86); Luigi Berra, *L'Accademia delle Notti Vaticane fondata da San Carlo Borromeo*, Roma, M. Bretschneider, 1915, 235 p.; Saverio Kambo, *La Pontificia I. Accademia dei Virtuosi al Pantheon e le sue vicende di fede e di arte*, Roma, Tip. Coop. Sociale, 1928, 16 p.; *La Compagnia di S. Giuseppe di Terrasanta da Clemente XI a Pio VI*, a cura di Vitaliano Tiberia, diario a cura di S. Carbonara Pompei e F. Trastulli, Galatina, M. Congedo, 2010, 704 p.; Remo Giazotto, *Quattro secoli di storia dell'Accademia Nazionale di Santa Cecilia*, vol. I-II, Roma, Accademia Nazionale di Santa Cecilia, 1970, 1132 p.

⁷⁰ În anul 1623, Maurizio de Savoia s-a deplasat la Roma pentru a participa la conclavul care a urmat morții papei Grigore al XV-lea, conclav care l-a ales papă pe Urban al VIII-lea. Cardinalul a rămas apoi la Roma, fondând în palatul său Accademia dei Desiosi. *Delle Società Letterarie del Piemonte*. Libri due di Tommaso Vallauri, p. 90-91.

Academia romană dei Desiosi (numită câteodată dei Solinghi, la fel ca instituția academică torineză) a numărat printre membrii săi pe monseniorii Ponziglione și De Grilly, pe Paolo Millietto, Ludovico di Beinette, Carlo D'Asti, Ludovico Gromo, pe contele Carlo di Passerano, pe Biagio Amedeo Asinari, Pontio Ceva etc. În anul 1671 a fost fondată Accademia Ecclesiastica, denumită apoi Accademia dei Concili⁷¹, din inițiativa monseniorului Giovanni Giustino Ciampini, istoric, arheolog, matematician și pasionat de științele naturii⁷². Preocupările sale vaste (de la specializarea în drept, care l-a recomandat ca valoros membru al Cancelariei Apostolice, la interesul pentru literatură – nu întâmplător a contribuit la editarea revistei „Giornale de' Letterati” în anii '70 ai secolului al XVII-lea –, la pasiunea pentru istorie și arheologie, care l-a determinat să investigheze vestigiile Romei antice, pentru antropologie – prelatul fiind atras și de studierea diverselor popoare, a obiceiurilor lor, a organizării juridice și religioase a acestora –, pentru mecanică și fizică – în 1698 a decedat în urma expunerii la vapori de mercur în timpul unui experiment) l-au determinat să organizeze în 1677 o Academie Fizico-matematică, interesată în promovarea a patru materii – filosofie, medicină, matematică și mecanică – și care a devenit un veritabil centru al vieții științifice din Italia sfârșitului de secol XVII, un fel de porto franco în inima Bisericii Romane, deschis nu numai rezultatelor științifice, dar și ideilor gândirii moderne⁷³. De reținut, de asemenea, că pe la 1700, istoricul și savantul Francesco Bianchini – care a frecventat

⁷¹ Instituția academică și-a avut originea în reuniunile organizate din iunie 1671 în conventul augustiniilor desculți, S. Nicola da Tolentino, în vederea pregătirii conferinței conciliare destinate dezbaterii pe tema problemelor conciliilor generale ale Bisericii Romane, reuniuni patronate de Ciampini și la care participau augustinienii Benedetto di Giacomo și Paolino da S. Giuseppe, Giovanni Pastrizio, lector de teologie la De Propaganda Fide, și preotul Pompeo Scala. Conferința a fost transferată, din decembrie 1671, în biblioteca Colegiului De Propaganda Fide, s-a bucurat de sprijinul cardinalului F. Barberini și a beneficiat, din 1676, de un regulament care prevedea utilizarea limbii italiene și o metodă precisă de examinare a problemei conciliilor (în trei etape: context istoric, canoanele și aspecte teologico-dogmatice). Printre membri ar fi de amintit – alături de viitorii papi G. F. Albani (Clement al XI-lea) și P. Lambertini (Benedict al XIV-lea) – S. Sperelli, G. Paravicini, F. Portez, B. Pamphili, F. Buonarroti, E. Schelestrate. Academia dei Concili a funcționat și în secolul al XVIII-lea, secretar al acesteia fiind G. Pastrizio până în 1708, iar în vremea lui Benedict al XIV-lea, viitorul cardinal Niccolò Maria Antonelli. Ciampini s-a distanțat însă de activitatea academiei din anii '90 ai secolului al XVII-lea și a organizat o a doua Academie ecleziastică pe tema conciliilor, care se reunea în casa sa de la S. Agnese in Agone. P. Paschini, *La „Conferenza dei Concili” a „Propaganda Fide”*, „Rivista di storia della chiesa in Italia”, 1960, 14, p. 371-382; A. Ilari, *Le accademie romane dei Concili ecumenici*, „Rivista diocesana di Roma”, 1962, 3, p. 395-403; Giuseppe Pignatelli, *Casoni, Lorenzo*, în *Dizionario Biografico degli Italiani*, Istituto Treccani, vol. 21, 1978.

⁷² Silvia Grassi Fiorentino, *Ciampini, Giusto*, în *Dizionario Biografico degli Italiani*, Istituto dell'Enciclopedia Italiana Treccani, vol. 25, 1981, p. 136-143.

⁷³ Instituția se reunea tot în casa lui Ciampini, adoptase ca metodă de cercetare empirismul – fiind de aceea apropiată de linia „investigațiilor” și a Academiei florentine del Cimento – și număra printre membrii săi pe Giovanni Alfonso Borelli, Luca Antonio Porzio, Raffaello Fabretti, Filippo Buonarroti, F. Eschinardi, G. Baglivi, Vitale Giordani, G. Lucio, D. Quarteroni, B. Nappini, A. Oliva, G. Campani etc. Accademia Fisico-matematica s-a aflat în corespondență cu Royal Society și Académie de France, din 1689 a fost transferată, prin contribuția cardinalului Ottoboni, în Palazzo della Cancelleria și s-a dizolvat pe la 1698, odată cu moartea lui Ciampini. M. G. Pezone, *op. cit.*, p. 250.

în anii precedenți Academia Fizico-Matematică a lui Ciampini reunită în casa acestuia de la S. Agnese și a fost membru în anii '80 ai secolului al XVII-lea al Academiei degli Aletofili din Verona – și-a urmat pasiunea pentru antichități și a fondat Accademia degli Antiquari Alessandrini, pusă apoi sub protecția nepotului papei Clement al XI-lea, Alessandro Albani, viitor cardinal al Bisericii Romane⁷⁴.

În orașele din apropierea Romei precum Velletri, fenomenul fondării societăților academice a fost destul de însemnat din punct de vedere cantitativ, influența metropolei fiind probabil decisivă⁷⁵. De asemenea, se constată prezența academiilor și în centre urbane precum Anagni, Frascati, Palestrina, Ariccia, Sezze sau Tivoli, chiar dacă acestea sunt puțin semnificative numeric⁷⁶. La Rieti a fost activă Accademia degli Snidati, iar în 1723 a fost fondată Colonia Velina a Arcadiei, pusă sub moto-ul *Cadendo resurgit*⁷⁷.

La Florența fuseseră fondate în secolul al XVI-lea cunoscutele Accademia Medicea, numită și Accademia e Compagnia delle Arti del Disegno (întemeiată în 1563 de Cosimo I de' Medici – 1519-1574 – la sfatul lui Giorgio Vasari și care îi va număra printre membrii săi pe vârstnicul Michelangelo Buonarroti, pe Francesco da Sangallo, Agnolo Bronzino, Benvenuto Cellini, Bartolomeo Ammannati sau Giambologna) sau Accademia della Crusca (născută la Florența în anii 1582-83 din inițiativa unor literați preocupați de problemele limbii italiene – Giovan Battista Deti, Anton Francesco Grazzini, Bernardo Canigiani, Bernardo Zanchini, Bastiano de' Rossi și L. Salviati –, cuprinzând în rândurile sale atât filologi și scriitori, cât și învățați din sfera științelor naturii, filosofiei, istoriei și dreptului și a cărei majoră realizare a fost *Vocabularul* limbii italiene, încheiat în 1612), dar și Accademia degli Immobili (fondată la 1550, membrii săi susținând teoria ptolemeică a imobilității Pământului ca răspuns la inovațiile coperniciene emise în 1543)⁷⁸, Accademia degli Umidi, Accademia degli Alterati (în anul 1569), Accademia dei Trasformati (1578)⁷⁹. În secolul al XVII-lea erau active și alte academii la Florența: Accademia

⁷⁴ Academia se întrunea la Palatul Quirinale, atunci reședință pontificală, și era deschisă și științelor fizice, mai ales experimentelor newtoniene asupra refracției prismatice a luminii. *Ibidem*, p. 251; Salvatore Rotta, *Bianchini, Francesco*, în *Dizionario Biografico degli Italiani*, Roma, Istituto dell'Enciclopedia Italiana Treccani, vol. 10, 1968, p. 187-194 (mai ales p. 189-190).

⁷⁵ La Velletri au luat naștere Academiile degli Erranti, degli Estinti, dei Riaccesi, dei Sollevati, degli Spiritosi sau Volsca Veliterna. M. Maylender, *op. cit.*, vol. II, p. 314, 319; vol. IV, p. 438; vol. V, p. 217, 249, 483.

⁷⁶ La Anagni a activat Accademia Ernica, la Frascati au fost înființate Academiile dei Nascenti și degli Strepitosi, la Palestrina s-a constituit Accademia Prenestina, la Ariccia a fost fondată Accademia degli Sfaccendati, la Sezze a apărut Accademia degli Addormentati, iar la Tivoli a fost organizată la 1716 Colonia Sibillina a Arcadiei. *Ibidem*, vol. I, p. 67; vol. II, p. 303; vol. IV, p. 68, 343; vol. V, p. 170, 174, 275.

⁷⁷ *Ibidem*, vol. V, p. 198, 433.

⁷⁸ *Delle Società Letterarie del Piemonte*. Libri due di Tommaso Vallauri, p. 51.

⁷⁹ M. Maylender, *op. cit.*, vol. I-II, V; Francesco Adorno, *Accademie e istituzioni culturali a Firenze*, Firenze, Olschki, 1983, 341 p.; Zygmunt Wazbinski, *L'Accademia medicea del Disegno a Firenze nel Cinquecento*, Firenze, Olschki, 1987, 557 p.; *Storia letteraria d'Italia. Il Cinquecento*, p. 1790, 1795-1796.

degli Apatisti (fondată la 1631 de Agostino Coltellini), Accademia del Cimento (cu valențe în principal filosofice, dar și cu preocupări științifice, de fizică și din sfera disciplinelor naturii, apărută în veacul amintit din dorința cardinalului Leopoldo de Medici de a refonda Academia Platonice și care a avut o viață scurtă, 1657-1667)⁸⁰, de asemenea o serie de academii private, care activau alături de cele publice (mai cunoscută fiind cea fondată de priorul Orazio Rucellai)⁸¹. La Prato, lângă Florența, au fost organizate Academiile degli Ineguali, degli Infecondi și dei Semplici⁸².

Ființau, în secolul al XVII-lea, de asemenea, vechile academii din Siena⁸³: Accademia degli Intronati, fondată în anii 1525-27⁸⁴, respectiv Accademia dei

⁸⁰ Temistocle Calzecchi Onesti, *Di un termometro dell'Accademia del Cimento*: nota, „Rendiconti del Reale Istituto Lombardo di Scienze e Lettere”, Milano, ser. 2, 1908, v. 41, 4 p.; Maria Celeste Cantù, Maria Luisa Righini Bonelli, *Accademia del Cimento*, Firenze, Nardini Centro internazionale del Libro, [1957], 15 p.; M. L. Righini Bonelli, *Gli strumenti superstiti dell'Accademia del Cimento*, Pisa, Domus Galilaeana, 1958, 23 p.; Angiolo Procissi, *I manoscritti superstiti dell'Accademia del Cimento*, în *Celebrazione dell'Accademia del Cimento nel tricentenario della fondazione: Domus Galilaeana, 19 giugno 1957*, Pisa, presso la Domus Galilaeana, 1958, p. 25-34; Maria Luisa Bonelli, *L'Accademia del Cimento (1657-1667)*, „Die BASF: aus d. Arbeit d. Badischen Anilin- & Soda-Fabrik”, Ludwigshafen am Rhein, j. 13, 1963, h. 4, 7 p.; Paolo Galluzzi, *L'Accademia del Cimento: gusti del principe, filosofia e ideologia dell'esperienza*, „Quaderni storici”, Bologna, 16, 1981, 48, fasc. 3, dicembre, p. 788-844; *Scienziati a corte: l'arte della sperimentazione nell'Accademia Galileiana del Cimento (1657-1667)*, a cura di P. Galluzzi, Livorno, Sillabe, 2001, 159 p. (Catalogo della Mostra tenuta a Firenze nel 2001); Luciano Boschiero, *Experiment and Natural philosophy in Seventeenth-century Tuscany: the History of the Accademia del Cimento*, Dordrecht, Springer, 2007, XI+251 p. (Australasian studies in history and philosophy of science); *The Accademia del Cimento and its European context*, Marco Beretta, Antonio Clericuzio, Lawrence M. Principe editors, Sagamore Beach, Science history publications, 2009, XIII+257 p.

⁸¹ *Storia della Letteratura italiana* del cav. abate Girolamo Tiraboschi, Tomo VIII, parte I, p. 55-57.

⁸² M. Maylender, *op. cit.*, vol. III, p. 240, 249; vol. V, p. 156.

⁸³ Siena a cunoscut în veacurile XVI-XVIII o explozie a fenomenului întemeierii societăților academice, M. Maylender înregistrând în jur de 50 de astfel de instituții (pe lângă exemplele menționate în text sunt de amintit Accademia degli Accesi, degli Accordati, degli Affilati, degli Appartati, degli Ardenti, degli Arrischiati, degli Assicurati, degli Avviluppati, degli Avvolti, apoi Buttighino, dei Catenati, dei Cavalieri sau Uomini d'Arme, Chigiana, dei Cortesi, dei Desiderosi, dei Desiosi seconda, dei Filomeli, degli Immobili, degli Infocati, degli Innominati, degli Innominati seconda, degli Inquieti, degli Insipidi, degli Intrecciati, degli Occulti, degli Oscuri, degli Oscuri seconda, Partenia, dei Puliti, dei Racchiusi, dei Raffrontati, dei Ravvivati, dei Rischiariati, dei Risoluti, dei Rozzi Minori, degli Sborrati, degli Schiumati, dei Secreti, dei Sizienti/Assetati, degli Spensierati, degli Svegliati, dei Travagliati, degli Uniti). Vezi și *Storia della Letteratura italiana* del cav. abate Girolamo Tiraboschi, nuova edizione, Tomo VII, Parte I, *Dall'Anno MD fino all'Anno MDC*, Firenze, presso Molini, Landi e C., 1809, p. 160.

⁸⁴ Accademia degli Intronati – denumire care exprima în manieră ironică dorința aristocraților sienezi fondatori (arhiepiscopul Francesco Bandini Piccolomini, Antonio Vignali, Francesco Sozzi, Marco Antonio Piccolomini, Giovan Francesco Franceschi, Alessandro Marzi) de a se retrage simbolic din zgomotoasa lume înconjurătoare – s-a remarcat în mod deosebit prin interesul pentru teatru și creații literare dramatice. După o scurtă perioadă de suspendare a activității academice în perioada războiului dintre Siena și Florența, instituția a fost reorganizată în 1603 și a continuat să fie orientată spre activități teatrale, prin fuziunea cu Accademia dei Filomati, societatea academică intrând în posesia Teatrului dei Rinnovati. Marcello Marcucci, *Accademia Senese degli Intronati*, în *Accademie e istituzioni culturali in Toscana*, a cura di Francesco Adorno, Firenze, Leo S. Olschki, 1988, p. 454.

Rozzi, societate literară și a artiștilor organizată în 1531⁸⁵. În anul 1577 fusese fondată, la Siena, Accademia de' Filomati prin contribuția lui Girolamo Benvoglianti, la sfârșitul veacului următor luând naștere tot acolo și o academie destinată științelor naturale (Accademia dei Fisiocritici, constituită în 1691 din inițiativa specialistului în medicină și botanică Pirro Maria Gabrielli, la început sub numele de Accademia Fisico-medica⁸⁶). La Montepulciano a funcționat Accademia degli Intrigati și în 1718 a luat ființă Colonia Poliziana a Arcadiei (care a ales ca moto *Foetum sociantur in unum*)⁸⁷, iar Pisa secolului al XVI-lea a cunoscut la rândul său fenomenul exploziei asociațiilor academice, dacă e să urmărim doar istoria câtorva mai cunoscute (Accademia degli Occulti – fondată în prima jumătate a Cinquecento-ului, Accademia dei Rozzi sau dei Sordi – constituită la 29 ianuarie 1541, instituție deschisă și studenților, care puteau deveni membri doar din al treilea an de pregătire, fără ca numărul lor să treacă de 15, printre numele cele mai cunoscute ale asociației fiind de reținut cel al viitorului pontif Clement al IX-lea, Giulio Rospigliosi, apoi Accademia degli Informi – apărută în a doua jumătate a veacului al XVI-lea și dedicată în general reprezentațiilor dramatice –, Accademia degli Ardenti – activă în a doua jumătate a secolului amintit, Accademia degli Svegliati, societate cu o viață efemeră, constituită în 1588 prin decizia unor profesori universitari membri ai Academiei degli Ardenti și care s-a stins în 1621, când a fuzionat cu Academiile degli Informi, dei Rozzi și degli Occulti pentru a constitui Accademia dei Lunatici, numită apoi și degli Stravaganti). De altfel, fenomenul răspândirii academiilor a dobândit amploare în secolul al XVII-lea și în prima jumătate a veacului următor și în zona Colinelor Pisei, multe dintre instituții ținându-și reuniunile în vilele nobiliare din regiune. Pentru secolele amintite ar fi de menționat mai cunoscutele Academii dei Disuniti (constituită la 16 iunie 1623 în casa lui Camillo Campiglia, printre fondatori numărându-se Giovanni Visconti, Niccolò Simi, Camillo Accarigi, Giovanni da Somaca, Giovanni Accarigi)⁸⁸ sau degli Irresoluti (societate care exista cel puțin de

⁸⁵ *Storia della Letteratura italiana* del cav. abate Girolamo Tiraboschi, Tomo VIII, parte I, p. 58-60; *R. Accademia dei Rozzi in Siena. Quarto centenario: 1531-1931*, Siena, Stab. Arti Grafiche Lazzeri, 1931, 14 p.; „Accademia dei Rozzi”, Siena, Accademia dei Rozzi, a. I, dicembre 1994; *Accademia dei Rozzi. L'Archivio dell'Accademia: archivi aggregati*, inventario a cura di Mario De Gregorio, Renato Lugarini, Badesse, Monteriggioni, Grafica Pistolessi, 2006, 52 p.; *Cinque secoli all'ombra della Sughera. Accademia dei Rozzi di Siena*, a cura di Ettore Pellegrini, Monteriggioni, Industria grafica Pistolessi editrice Il Leccio, 2004, 71 p.

⁸⁶ Creată din dorința de a promova analiza lumii fizice prin metoda experimentală și având sediul la început în Spitalul Santa Maria della Scala, Accademia Fisico-medica din Siena a devenit, în 1692, Accademia dei Fisiocritici, asumând și moto-ul *Veris quod possit vincere falsa*. Printre cei mai distinși membri ai săi se numără Antonio Vallisneri, Giovanni Battista Morgagni, Lazzaro Spallanzani, Alessandro Volta, Joseph-Louis Lagrange, Francesco Algarotti, Beccaria, Pietro Metastasio, Georges Cuvier, François Magendie, Samuel Thomas von Sömmerring etc. În 1700 a fost constituită Colonia Fisiocritica a Arcadiei. Marcello Marcucci, *Accademia dei Fisiocritici*, în *Accademie e istituzioni culturali in Toscana*, a cura di Francesco Adorno, Firenze, Leo S. Olschki, 1988, p. 436-446.

⁸⁷ M. Maylender, *op. cit.*, vol. III, p. 348; vol. IV, p. 319.

⁸⁸ Accademia dei Disuniti avea ca moto *Junguntur ad opus* și intenționa să propună formula unei polemici cordiale (*discordia concorde*) ca modalitate de desfășurare a reuniunilor academice. Discuțiile din cadrul societății aveau mai ales teme literare și s-au desfășurat mai apoi într-o sală a Palatului Arhiepiscopal din Pisa, pusă la dispoziția Academiei de arhiepiscopul de Pisa, Francesco dei Conti d'Elci. Academia a avut

la 1644, era interesată de reprezentațiile dramatice, mai ales de comedie, și ai cărei membri aveau preocupări dintre cele mai diverse, inclusiv de fizică sau optică, reunindu-se în palatul Navarette din Via S. Frediano de la Pisa sau la Livorno, în casa guvernatorului, cavalerul Lodovico da Verrazzano), cu precizarea că un destin remarcabil a cunoscut, în arcul de timp amintit, Accademia dei Lunatici⁸⁹, de factură prevalent literară. În cadrul acestei academii s-a precizat un grup de intelectuali dedicați artei scenei, care organizau reprezentații dramatice în vechiul teatru pisan Stanzone de' Banchi (numit și Stanzone degli Stravaganti) și care s-au stabilit de la 1670 la Vila Corliano din Bagni di Pisa (azi San Giuliano Terme), adoptând ca stemă o broască țestoasă și un iepure sălbatic, însoțită de moto-ul *Tarde alteretur et velociter currat*. Noua Academie degli Stravaganti s-a bucurat de sprijinul clerului și patriciatului pisan, în secolul al XVII-lea organizându-și reuniunile în Palatul Arhiepiscopal – atunci când era vorba de cele solemne – sau în grădina patricianului Francesco Agostini. Accademia degli Stravaganti nu a avut o viață lungă, întrucât s-a reunit în 1751 cu o filială a Academiei dell'Arcadia, Colonia Alfea, care luase naștere la 24 mai 1700 la Pisa, prin fuzionarea a trei academii pisane (degli Ombrosi, degli Oppresi și degli Inesperti). În urma unificării celor două societăți academice, în 1751 a luat naștere Accademia dei Misoponi, activă până pe la 1822, care a dat naștere ulterior Academiei dei Ravvivati. În cadrul Academiei dei Misoponi s-a precizat un grup (dei Costanti) interesat de arta dramatică, grup fondator al Teatrului Rossi din Piața San Nicola (azi Piața Francesco Carrara). Amintitul teatru, creat la 1770, a fost preluat la 1824 de Accademia dei Ravvivati. În sfârșit, la finele secolului al XVIII-lea, Accademia Roncioni funcționa și era foarte cunoscută la Pisa, reuniunile societății desfășurându-se la Vila Roncioni aflată la poalele Munților Pisei⁹⁰. La Livorno au înflorit Academiile degli Aborriti, degli Avvalorati, dei Floridi, dei Fulgidi, degli Ierofili, dei Nascenti, degli Uniti sau Labronia⁹¹, la Massa di Carrara au activat Academiile dei Derelitti și dei Rinnovati⁹², iar la Volterra a luat ființă Accademia dei Sepolti⁹³.

La Lucca era activă pe la 1549 Accademia dei Balordi, societate cu scopuri literare, iar la sfârșitul secolului al XVI-lea funcționa deja Accademia degli Oscuri,

și propriul teatru, în grădina familiei Lanfranchi, unde membrii ei organizau cine și reprezentații dramatice. Accademia dei Disuniti a ființat până la mijlocul secolului al XVIII-lea, numărând în rândul membrilor săi personaje celebre ale timpului, precum Bonavita Capezzali, Federico Nomi, Gio Lorenzo Stecchi, abate Quirini, Lorenzo Adriani, Gaudenzi Paganino etc. Instituția a fost refondată la Pisa la 17 ianuarie 1995. Alberto Zampieri, *L'Accademia dei Disuniti di Pisa*, Pisa, Edizioni ETS, 2002, 224 p. (Collana di Storia e Cultura pisana, Accademia dei Disuniti, 5).

⁸⁹ Accademia dei Lunatici a fost refondată în 1827, avea un caracter burlesc și a reunit nume de marcă ale *Ottocento*-ului italian, printre care Giacomo Leopardi. Denumirea instituției academice era sugestivă, fiecare dintre membrii ei luându-și ca sobriquet numele unei constelații. Maso Salvini, *Pisa nei suoi poeti e nelle sue accademie*, Pisa, Giardini, 1965, 192 p.

⁹⁰ Accademia Roncioni l-a avut oaspete pe Vittorio Alfieri. Fernando Vallerini, *Le 25 Accademie Pisane dagli Svegliati all'Ussero*, relazione della seduta scientifica della Società Storica Pisana del 27 marzo 1981.

⁹¹ M. Maylender, *op. cit.*, vol. I, p. 24, 420; vol. III, p. 32, 68, 136, 398; vol. IV, p. 69; vol. V, p. 399.

⁹² *Ibidem*, vol. II, p. 165; vol. IV, p. 463.

⁹³ Academia a ales ca sintagmă definitorie *Operantur sepulti*. *Ibidem*, vol. V, p. 162.

înfloritoare în veacul următor⁹⁴, la Pistoia exista la 1585 Accademia degli Insensati, printre membrii ei numărându-se și umanistul și diplomatul Bonifacio Vannozzi (1540-1621)⁹⁵, iar la Bibbiena ființa în secolul al XVI-lea Accademia degli Assidui⁹⁶.

La Arezzo au înflorit, în secolele XVII-XVIII, Accademia dei Forzati – constituită în 1683 la sugestia fizicianului aretin Francesco Redi, unul dintre inițiatorii științei moderne, academie afiliată Arcadiei din 1692⁹⁷ – și Accademia dei Furibondi⁹⁸, pentru ca pe la 1787 un grup de învățați din Arezzo să aibă inițiativa organizării unei noi academii, cerând în acest sens sprijinul autorității statale, însă abia în anul 1810, după dificila perioadă napoleoniană, amintita instituție academică și-a început activitatea regulată sub denumirea de Accademia Petrarca di Lettere, Arti e Scienze, cu sediul în casa lui Petrarca⁹⁹. În orașelul vecin Cortona au funcționat academiile degli Avidi, degli Umorosi – activă în secolul al XVI-lea¹⁰⁰ –, degli Uniti¹⁰¹ etc., mai cunoscută fiind însă Academia Etruscă, instituție fondată în 1727 pornind de la nucleul unei asociații precedente, intitulată degli Occulti, organizată în decembrie 1726 și care reunea oameni de cultură precum Ridolfino Venuti, Bartolomeo Buoni, Niccolò Marcello Venuti, Cristoforo Capulli, Francesco Cattani, Piero Antonio Laparelli, Giorgio Baldelli, Niccolò Vagnucci¹⁰².

⁹⁴ Sursele amintesc pentru Lucca și de Academiile degli Accesi, dei Collegati, dei Freddi, dei Principianti, dei Raffreddati. *Storia della Letteratura italiana* del cav. abate Girolamo Tiraboschi, Tomo VII, parte I, p. 161; M. Maylender, *op. cit.*, vol. I, p. 28; vol. II, p. 29; vol. III, p. 57; vol. IV, p. 155, 344, 362.

⁹⁵ La Pistoia au funcționat și Academiile degli Abbozzati, degli Ardenti, degli Assicurati sau dei Risvegliati. *Storia della Letteratura italiana* del cav. abate Girolamo Tiraboschi, Tomo VII, parte I, p. 161; *Delle Società Letterarie del Piemonte*. Libri due di Tommaso Vallauri, p. 83; M. Maylender, *op. cit.*, vol. I, p. 5, 306, 369; vol. V, p. 26.

⁹⁶ *Storia della Letteratura italiana* del cav. abate Girolamo Tiraboschi, Tomo VII, parte I, p. 161.

⁹⁷ Gian Francesco Gamurrini, *L'Accademia dei Forzati d'Arezzo prima colonna di Arcadia*, „L'Arcadia”, 1918, vol. II, p. 213-226; extr. Città del Vaticano, Tip. Poliglotta Vaticana, 1918 (conferența ținută în Arcadia la 19 gennaio 1918).

⁹⁸ Pentru Arezzo, M. Maylender amintește Academiile dei Discordi și degli Oscuri. M. Maylender, *op. cit.*, vol. II, p. 186; vol. IV, p. 152.

⁹⁹ Marcello Marcucci, *Accademia Petrarca di Lettere, Arti e Scienze*, în *Accademie e istituzioni culturali in Toscana*, a cura di F. Adorno, p. 17-24; M. Forlivesi, *Scotistarum princeps*, p. 190-191. Vezi și Vanna Stacchini Gazzola, Giovanni Bianchini, *Le accademie dell'Aretino nel 17. e 18. secolo*, Firenze, L. S. Olschki, 1978, XVIII+598 p. (Biblioteca dell'Archivum Romanicum, serie 1, Storia, letteratura, paleografia, 141).

¹⁰⁰ *Storia della Letteratura italiana* del cav. abate Girolamo Tiraboschi, Tomo VII, parte I, p. 160; M. Maylender, *op. cit.*, vol. V, p. 381;

¹⁰¹ M. Maylender, *op. cit.*, vol. V, p. 44, 399.

¹⁰² În 1727 academia a dobândit consistență când i-a fost cedată biblioteca personală a lui Onofrio Baldelli, instituția schimbându-și numele în Accademia di Scienze et Erudizioni, ulterior modificat în Accademia Etrusca delle Antichità ed Iscrizioni, membrii săi precizând însă în repetate rânduri că nu se ocupă doar de etruscologie, ci sunt interesați de studii arheologice, istorice și de cultura toscană. Activitatea academiei, diminuată spre sfârșitul secolului al XVIII-lea, a fost revigorată la finele veacului următor de istoricul Girolamo Mancini, care s-a ocupat de îmbogățirea bibliotecii. În secolul al XX-lea, printre membrii instituției academice s-au numărat istoricul literaturii Pietro Pancrazi și istoricul Ugo Procacci. M. Marcucci, *Accademia Etrusca*, în *Accademie e istituzioni culturali in Toscana*, a cura di F. Adorno, p. 39-44.

La Urbino exista din anii '40 ai secolului al XVI-lea Accademia degli Assorditi, activă în veacul al XVII-lea¹⁰³, la Cagli a apărut Accademia degli Inculti, fiind apoi organizată din 1704 Colonia Caliese a Arcadiei,¹⁰⁴ la Iesi funcționau Academiile degli Ardenti, apoi dei Disposti și dei Riverenti (aceasta din urmă optând pentru moto-ul *Mundus adorat*)¹⁰⁵, iar la Recanati a ființat din 1661 o Accademia degli Animosi¹⁰⁶. La Macerata a fost întemeiată, la 2 iulie 1574, Accademia dei Catenati. Contribuția profesorului de lorică, retorică și filosofie morală la Universitatea din Macerata, Gerolamo Zoppio, renumit pentru studiile sale asupra lui Dante și Petrarca, a fost decisivă în fondarea Academiei dei Catenati, care avea ca obiectiv renașterea culturii în Italia centrală și reactivarea valorilor antichității clasice (nu întâmplător denumirea instituției venea de la simbolul ales pentru a fi introdus în stemă, un lanț – catena – de aur pornind din șef și coborând spre inima scutului, aluzie la pasajele *Iliadei* referitoare la legătura dintre cer și pământ marcată de bine, virtuți și străduințe, iar pentru moto au fost adoptate la început formule latine și ulterior grecești). Interesată de studiul literelor și artelor frumoase, dar și de reflecții asupra problemelor științifice, Accademia dei Catenati, organizată prin statutul din 1779 în trei clase (secția disciplinelor umaniste, morale, juridice, economice și sociale, cea a disciplinelor științifice și tehnologice, respectiv a celor artistice), a numărat de-a lungul existenței sale de aproape patru secole și jumătate – întreruptă pentru scurt timp de conflagrațiile mondiale din secolul XX – personalități ale științei, culturii și vieții politice italiene: Giovanni Mario Crescimbeni (fondatorul Arcadiei), Torquato Tasso (care în 1587 a dorit să prezinte în fața Academiei a sa *Gerusalemme Liberata*), Terenzio Mamiani, Niccolò Tommaseo, Antonio Rosmini, Massimo D'Azeglio, Maria Montessori, Vincenzo Cardarelli, Enrico Medi, Silvio Zavatti¹⁰⁷.

La Fermo este atestată în ultimul sfert al secolului al XVI-lea activitatea Academiei degli Sciolti, iar pentru secolul al XVII-lea mai cunoscută a fost Accademia degli Erranti¹⁰⁸, în timp ce la Ascoli Piceno au activat Academiile dei

¹⁰³ Accademia avea ca moto *Cantis surdis*. Sursele pomenesc pentru Urbino și de Academiile dei Nascenti (pusă sub egida *Favente diluculo*) și dei Pascolini (care a ales drept expresie călăuzitoare *Vernant Pascua*), precum și de Colonia Metaurica a Arcadiei, fondată în februarie 1701 și guvernată de moto-ul *Micat inter omnes*. M. Maylender, *op. cit.*, vol. I, p. 382; vol. IV, p. 38, 70, 227; *Storia letteraria d'Italia. Il Cinquecento*, p. 1795.

¹⁰⁴ Societatea avea moto-ul *Arbor vittorioso e trionfale*. M. Maylender, *op. cit.*, vol. I, p. 480; vol. III, p. 218.

¹⁰⁵ *Ibidem*, vol. I, p. 303; vol. II, p. 195; vol. V, p. 34.

¹⁰⁶ Accademia era pusă sub moto-ul *Juvat ire*. Tot la Recanati a ființat și Accademia dei Disuguali, care și-a ales moto-ul *Disparibus*. *Delle Società Letterarie del Piemonte*. Libri due di Tommaso Vallauri, p. 46; M. Maylender, *op. cit.*, vol. I, p. 203; vol. II, p. 201.

¹⁰⁷ În localitate a fost înființată în iunie 1698 o colonie a Arcadiei, Elvia, care a optat pentru moto-ul *Cibo altro non vuole*. M. Maylender, *op. cit.*, vol. I, p. 512; vol. II, p. 274.

¹⁰⁸ La sfârșitul secolului al XVI-lea, la Fermo, înflorea Accademia dei Raffrontati. Societatea, care avea ca moto *Rite junctis* și un lacăt mic în însemnul heraldic, a fost fondată în 1594 de Girolamo Alberti, profesor de drept la Universitatea din localitate. Această academie a fost absorbită în Accademia degli Erranti, fondată la 1640 de Berlinghiero Gessi din Bologna, noua asociație intitulându-se Accademia degli Erranti già Raffrontati și adoptând ca stemă o navă pe mare cu moto-ul *Da facilem cursum*. Societatea – printre ai cărei

Discordi, degli Imperfetti și degli Innești¹⁰⁹. La Pesaro au înflorit Academiile degli Avviliti, dei Disinvolti, degli Eteroclitici, degli Ostinati și Colonia Isaurica a Arcadiei, fondată în februarie 1704¹¹⁰, iar la Fano a fost înființată în anul 1641 Accademia degli Scomposti, întrunirile societății având loc în palatul lui Gregorio Amiani¹¹¹.

Ancona a experimentat, la rândul său, fenomenul răspândirii societăților academice înregistrat în secolele XVI-XVIII în întreaga Peninsulă Italică, în orașul adriatic luând naștere Academiile degli Anelanti, degli Argonauti, Bettola sau dei Caliginosi¹¹². Lângă Ancona, la Arcevia, s-a constituit pe la sfârșitul secolului al XVI-lea Accademia dei Dispersi, care a adoptat sugestivul moto *Congregabantur*. Instituția a funcționat până pe la mijlocul *Seicento*-ului, moștenirea culturală a acesteia fiind preluată de Accademia degli Affumigati (asociație care a ales și ea drept sintagme definitorii expresii sugestive precum *Clara quaecumque profero*, iar mai apoi *Ex fumo lucem*). În 1627 se constituia la Arcevia o altă academie, dei Vigorosi sau Rinvigoriti (adoptând moto-ul *Hinc vigor*), în vreme ce la 1750 a fost întemeiată Colonia Misena a Arcadiei (care a optat pentru cuvintele călăuzitoare *Auspice te canimus*)¹¹³. În Fabriano a luat ființă Accademia dei Disuniti, iar în Camerino a fost organizată Accademia dei Costanti, în acest din urmă centru urban cristalizându-se în decembrie 1719 Colonia Cluentina a Arcadiei, cu motoul *Equum foedus*¹¹⁴.

membri s-au numărat msg. Bianchini, Boscovich, Zaccaria, Passeri, Manni, Gori, Facciolati, Mamacchi, Lami, Mazzucchelli, Serassi etc. – s-a bucurat de o viață lungă și de o evoluție a structurii instituționale care a adaptat-o treptat timpurilor. Pusă prin lege sub protecția Senatului din Fermo încă din 1640, a fost reorganizată la 1754 de secretarul de atunci, Stefano Borgia, iar apoi și-a schimbat denumirea în Societă Letteraria, fiind activă la începutul secolului al XIX-lea. De altfel, la Fermo au funcționat în secolele XVII-XVIII și alte academii: degli Avviliti (activă în secolul al XVII-lea), dei Pescatori (fondată la 1765), degli Industriosi (constituită la 1767), degli Acolomati (apărută în anul 1771), dei Poeti in Arcadia (înființată în 1787), dei Vaganti (ai cărei membri și-au ales moto-ul *Vestigia certa sequuntur*), degli Estinti, dei Sollevati, dei Filomati (care au adoptat moto-ul *Si sis philomathes eris polimathes*), Tennacriana (pusă sub moto-ul *Nunquam non firmum*). Antonio Hercolani, *Biografie e ritratti di uomini illustri piceni*, vol. II, Hercolani, 1837, p. 45; M. Maylender, *op. cit.*, vol. II, p. 310, 430; vol. III, p. 412; vol. IV, p. 363, 374; vol. V, p. 132, 299, 416.

¹⁰⁹ M. Maylender, *op. cit.*, vol. II, p. 188; vol. III, p. 168, 287.

¹¹⁰ *Ibidem*, vol. I, p. 424; vol. II, p. 189, 324; vol. IV, p. 170.

¹¹¹ Denumirea academiei simboliza obiectivele societății, în primul rând acela de a reuni cele mai diverse personalități, atât laice, cât și ecleziastice, atât medici, cât și avocați sau literați, în descoperirea și cercetarea adevărilor eterne, aceștia devenind, din indivizi separați aflați în căutarea misterelor științei, un întreg performant, compus în amintitul scop. Același lucru îl sugerau moto-ul asociației, *Compositi ad Seposita* și însemnele sale heraldice (un ochean compus din 7 tuburi – semnificând întregul util, însă alcătuit din părți nefolositoare dacă sunt luate separat – așezat sub capul unui dragon înaripat, protectorul adevărilor ascunse). Chiar dacă Accademia degli Scomposti își propunea descifrarea lucrurilor ascunse și îndepărtate, a misterelor, primele sale reuniuni săptămânale au fost dedicate mai degrabă frivolităților literare și dezbaterilor. La Fano a funcționat și Accademia dei Perseveranti, care a optat pentru moto-ul *Dum bruma recurrit*). *Ibidem*, vol. IV, p. 269; vol. V, p. 134; Adolfo Mabellini, *L'Accademia fanese degli Scomposti*, Fano, Tip. Letteraria, 1930, 56 p.

¹¹² M. Maylender, *op. cit.*, vol. I, p. 177, 331, 449, 482.

¹¹³ *Ibidem*, vol. I, p. 90-91; vol. II, p. 193; vol. IV, p. 46; vol. V, p. 467; Giovanni Crocioni, *Le Accademie di Arcevia: secoli 16-19*, „Le Marche illustrate nella storia, nelle lettere, nelle arti”, IV, 1904, nr. 3-4 (în extras împreună cu *Rime dialettali arceviesi: 1733-1900*, Fano, A. Montanari, 1904, XXXIV+63 p.).

¹¹⁴ M. Maylender, *op. cit.*, vol. II, p. 26, 107, 208.

Perugia a avut și ea o tradiție academică timpurie, care coboară până în secolul al XVI-lea, la începutul veacului următor fiind deosebit de activă Accademia degli Insensati, instituție prevalent literară, academicienii perugini remarcându-se prin publicarea de poezii și proză în limba latină¹¹⁵.

La Assisi au luat naștere Academiile degli Eccitati și Properziana del Subasio¹¹⁶, iar în orașelul vecin Foligno au funcționat în secolele XVII-XVIII Accademia dei Fulgenti – activă în veacul al XVII-lea, degli Ardenti (constituită la 1630), degl' Incogniti (apărută la 1685), dei Rin vigoriti (instituită pe la 1707)¹¹⁷, Colonia Fulgina a Arcadiei (cristalizată la 1717 și pusă sub moto-ul *Fraterno lumine*)¹¹⁸, Accademia degli Agitati (prezentă de la 1720)¹¹⁹, apoi Accademia Fulginia sau Fulginea, care a emers pe la 1759 pe nucleul mai vechilor organisme academice și a lăsat cea mai vastă producție între societățile din amintitul centru urban¹²⁰, sau Accademia „Res publica litterariae umbrarum” sau degli Umbri, existentă pe la 1760, care avea ca simbol figura Minervei și ca moto *Nemus omne virebit*, societate cu o viață relativ scurtă, desființându-se în primii ani ai secolului al XIX-lea¹²¹.

¹¹⁵ Printre membrii Academiei degli Insensati din Perugia se numără și literații Francesco Visdomini și Filippo Massini. Poetul și juristul Massini a frecventat societatea academică încă din anii '80 ai secolului al XVI-lea, cunoscute fiind cele patru dizertații academice publicate în anul 1588 la Perugia pe teme de teorie și critică literară, având în vedere îndeosebi genul liric, dintre care renumită este cea asupra madrigalului sau culegerea sa de *Rime* apărută în 1609. La Perugia au funcționat și Academiile degli Augusti, del Disegno, degli Eccentrici, degli Improvvisi, degli Insipidi, degli Scossi, degli Unisoni. În anul 1707 a fost fondată, la Perugia, Colonia Augusta a Arcadiei. *Ibidem*, vol. I, p. 413, 416; vol. II, p. 228; vol. III, p. 180, 306, 313; vol. V, p. 138, 394; Alfredo Massini, *Filippo Massini giureconsulto e poeta: 1559-1618*, Perugia, Guerra, 1939, 48 p.; Erminia Irace, *Le Accademie letterarie nella società perugina tra Cinquecento e Seicento*, „Bollettino della Deputazione di Storia Patria per l'Umbria”, Perugia, vol. 87, 1990, p. 155-178; M. Forlivesi, *op.cit.*, p. 144-146, 158, 187; Idem, *Bartolomeo Mastro da Meldola*, p. 16-17.

¹¹⁶ M. Maylender, *op. cit.*, vol. II, p. 232; vol. IV, p. 348.

¹¹⁷ Enrico Filippini, *L'Accademia dei Rin vigoriti di Foligno e l'ottava edizione del „Quadriregio”*. *Studio storico largamente documentato*, vol. I-II, Perugia, Unione Tipografica Cooperativa, 1911-13, 270 p. + p. 273-604; M. Maylender, *op. cit.*, vol. V, p. 6.

¹¹⁸ M. Maylender, *op. cit.*, vol. III, p. 70.

¹¹⁹ Accademia a adoptat moto-ul *Commota resistit*. *Ibidem*, vol. I, p. 104.

¹²⁰ Constituită prin efortul marchizului Giustiniano Vitelleschi și adoptând moto-ul *XII Viri Academiae Fulginiae Conservandae*, Accademia Fulginia a fost activă până pe la 1865, fiind apoi refondată în 1961, cu titulatura de Accademia Fulginia di Lettere, Scienze ed Arti, în formula unei asociații culturale private având drept scop inventarierea completă și organică a istoriei orașului Foligno, punerea în valoare și popularizarea memoriei trecutului. În prezent academia din Foligno este subdivizată în cinci clase – secția de istoria patriei, cea de litere și arte, cea de științe morale, juridice și politice, cea de științe experimentale și matematice, respectiv secția de științele actuale ale educației –, a adoptat vechile însemne heraldice și are ca moto *Fulgina perpetuo fulgeas*. *Ibidem*, vol. III, p. 69; Città di Foligno, *Schema di statuto per la Accademia Fulginia*, Foligno, Tip. S. Valori, 4 p.; Angelo Messina, *L'Accademia Fulginia e le altre associazioni culturali sorte in Foligno nella seconda metà del secolo 18*, con lettera prefazione di mons. Michele Faloci Pulignani, Foligno, Tip. G. Campi, 1932, 95 p.; Floriano Grimaldi, *Documenti istituzionali e regolamenti*, în F. Grimaldi, *La Santa Casa di Loreto e le sue istituzioni*, Foligno, Accademia Fulginia di Lettere, Scienze e Arti, 2006, suppl. 6 del „Bollettino storico della Città di Foligno”.

¹²¹ M. Maylender, *op. cit.*, vol. V, p. 358.

Lângă Foligno, la Spello, au activat Academiile dei Balbuzienti și dei Quietii¹²². La Spoleto sunt amintite Academiile degli Imperfetti, degli Ottusi și degli Sbattuti¹²³, existând și ipoteza că tradiția academică ar coborî până spre 1477, când sunt atestate reuniuni ale unor scriitori, mai ales poeți, în conventul augustinienilor S. Nicolò, mișcarea literară din localitate putând fi legată de activitatea lui Giovanni (Gioviano) Pontano (1429-1503), cel mai important exponent al umanismului napoletan și promotor al Academiei Pontaniana, care era originară din zonă¹²⁴. În anul 1612 este menționată Accademia degli Ottusi din Spoleto, legat de un omagiu pe care membrii societății, prin vocea contelui Evandro Campello, l-au adus episcopului Maffeo Barberini, viitorul pontif Urban al VIII-lea. În secolele XVII-XVIII amintita academie își recruta membrii din rândul nobilimii zonei și avea ca domenii de interes studiile literare și istorice, compozițiile poetice și spectacolele de teatru, fiind promotoarea unuia dintre primele teatre publice din Italia, Nobile Teatro din Spoleto, inaugurat în 1657¹²⁵.

¹²² *Ibidem*, vol. I, p. 429; vol. IV, p. 353.

¹²³ De asemenea, în oraș au fost înființate și Academiile dei Dubbiosi și Erbette. *Ibidem*, vol. II, p. 224, 280; vol. III, p. 175; vol. IV, p. 176; vol. V, p. 108.

¹²⁴ G. Pontano era de origine din Cerreto di Spoleto și a studiat în deceniul al cincilea al secolului al XV-lea la Universitatea din Perugia. Mare parte a vieții a petrecut-o în serviciul suveranilor aragonezi, la Napoli, la curtea lui Ferrante I de Aragona, mai apoi, din 1466, în slujba principelui ereditar Alfonso, viitorul Alfonso al II-lea de Napoli. Vezi *In onore di Giovanni Gioviano Pontano, nel V centenario della sua nascita, l'Accademia Pontaniana*, Napoli, Tip. F. Sangiovanni e Figlio, 1926, 161 p.; *In onore di Gioviano Pontano ricorrendo il V centenario della sua nascita*, a cura dell'Accademia Spoletina, Spoleto, Premiata Tip. dell'Umbria, 1926, 50 p.; Erasmo Percopo, *Vita di Giovanni Pontano*, a cura di Michele Manfredi, Napoli, I.T.E.A., 1938, VII+316 p. (extr. „Archivio storico per le provincie napoletane”, 1936, a. LXI, p. 116-250; 1937, a. LXII, p. 57-237); Umberto Renda, *Giovanni Pontano: 1426-1503*, Torino, G. B. Paravia e C., 1939, 120 p. (Scrittori italiani con notizie storiche e letterarie); Salvatore Monti, *Il problema dell'anno di nascita di Giovanni Gioviano Pontano*, „Atti dell'Accademia Pontaniana”, Napoli, n.s., 1963, vol. 12, p. 226-252; Silvia Sbordone, *Saggio di bibliografia delle opere e della vita di G. Pontano*, Napoli, Accademia Pontaniana, 1982, 53 p. (Quaderni dell'Accademia Pontaniana, 3); Liliana Monti Sabia, *Pontano e la storia: dal De bello Napolitano all'Actius*, Roma, Bulzoni, 1995, 201 p. (Humanistica, 16); *Commemorazione a Giovanni Gioviano Pontano in occasione della inaugurazione del monumento*, a cura di Margherita Selvi, Umberto Mattioli, Foligno, Tip. Artigiana, 1996, 63 p.; Mario Martini, *Omaggio a Giovanni Gioviano Pontano poeta e statista (1429-1503)*, „Bollettino storico della città di Foligno”, Foligno, 1996-1997, XX-XXI, p. 125-142; *Atti della Giornata di studi per il V centenario della morte di Giovanni Pontano*, a cura di Antonio Garzya, Napoli, Accademia Pontaniana, 2004, 119 p. (Quaderni dell'Accademia Pontaniana, 39); Giuseppe Germano, *Il De aspiratione di Giovanni Pontano e la cultura del suo tempo. Con un'antologia di brani scelti dal De aspiratione in edizione critica corredata di introduzione, traduzione e commento*, Napoli, Loffredo, 2005, 439 p. (Nova itinerare humanitatis Latinae, 3); Liliana Monti Sabia, Salvatore Monti, *Studi su Giovanni Pontano*, a cura di Giuseppe Germano, Messina, Centro Interdipartimentale di Studi Umanistici, 2 vol., 2010, XLIX+756 p. + p. 757-1258.

¹²⁵ Printre membrii de marcă ai Accademia degli Ottusi ar fi de amintit literatul Bernardino Campello, învățații secolului al XIX-lea Pietro Fontana și Achille Sansi – în vremea cărora instituția și-a lărgit sfera preocupărilor, cuprinzând și artele, științele și agricultura, cu un interes special pentru istorie, promovată de Sansi – sau oamenii de cultură ai începutului de secol XX, Giuseppe Sordini, Luigi Fausti sau Pasquale Laureti. Din anul 1901 numele Academiei degli Ottusi a fost schimbat în Accademia Spoletina, instituție activă și în prezent. Luigi Fausti, *L'Accademia Spoletina (notizie storiche)*. Ristampa accresciuta ed aggiornata a cura di F. Antolini, G. Chiaretti, L. Leonardi, S. Nesai, Spoleto, Edizioni dell'Accademia Spoletina, 1977, XVII + 218 p.

La Todi au fost fondate Academiile dei Convivanti, degli Instabili și degli Stabili¹²⁶, la Terni a apărut Accademia dei Costanti¹²⁷, la Orvieto au funcționat Academiile dei Misti, dei Risvegliati, degli Scemi sau La Nuova Fenice¹²⁸, iar în Città della Pieve a ființat Accademia dei Neghittosi¹²⁹. O bună consistență a fenomenului diseminării academiilor apare și în cazul localității Città di Castello, centru urban din apropiere de Arezzo, dar care a aparținut istoric Statului Bisericii, unde au înflorit Academiile degli Accinti, degli Agitati, dei Coccianti, dei Fantastici, degli Inesperti, degli Illuminati, dei Liberi, dei Riuniti, degli Stropicciati¹³⁰, în timp ce la Gubbio funcționa în secolului al XVII-lea Accademia degli Ansiosi¹³¹.

În Abruzzo, mai ales în L'Aquila, tradiția studiilor de matematică a fost deosebit de bine înrădăcinată, lucru dovedit și de obiectivele academiilor înflorite în secolele al XVI-lea și al XVII-lea. Prima academie din regiune a fost Accademia dei Fortunati, fondată la Aquila în anul 1579 prin contribuția lui Salvatore Massonio (1559-1629), medic, scriitor și istoric. Accademia dei Fortunati – care a adoptat ca emblemă un picior puternic sprijinit pe o ancoră și ca moto *Stat Fortuna* – a reunit personalități culturale din zonă, precum Amico Agnifili, Flaminio Antonelli, Baldassarre Cappa, însă nu a reușit să atingă o durată de peste a două decenii, reactivarea instituției fiind datorată acțiunii iezuiților, implicați din 1596 în proiectul fondării unui Collegium Aquilanum. Academia din L'Aquila a fost astfel reorganizată în 1598 din inițiativa părintelui iezuit Sertorio Caputo (1556-1608), filosof și matematician, instituția primind un nume nou, Accademia dei Velati, o nouă stemă, reprezentând o acvilă în zbor printre nori, un nou moto, *Mox facie ad faciem*, și un sediu prestigios în Palatul Magistratului. Deschisă intereselor celor mai variate, de la filosofie la matematică, de la retorică la filologie, istorie sau lirie, Accademia dei Velati a reunit nume importante ale vieții culturale din L'Aquila vremii (alături de Salvatore Massonio, au fost membri Antonio Alferi, Giulio Cesare Benedetti, Muzio Pansa etc.), funcționând până în anul 1717, când a fost transformată în Colonia Aternina dei Velati, devenită, din iunie 1719, Colonia Aternina degli Arcadi, instituție cu obiective prevalent literare, reorganizată prin contribuția lui Giuseppe De Benedictis, baron de Scoppito¹³². În orașul lui Ovidiu, Sulmona, a fost fondată

¹²⁶ M. Maylender, *op. cit.*, vol. II, p. 81; vol. III, p. 467; vol. V, p. 254.

¹²⁷ Asociația avea ca moto *Sustine et impera*. *Ibidem*, vol. II, p. 112.

¹²⁸ *Ibidem*, vol. II, p. 356; vol. IV, p. 49, 417; vol. V, p. 24, 123.

¹²⁹ *Ibidem*, vol. IV, p. 74.

¹³⁰ *Ibidem*, vol. I, p. 46, 103; vol. II, p. 26, 344; vol. III, p. 140, 243, 422; vol. V, p. 33, 272.

¹³¹ În același centru urban au ființat și Academiile dei Fioriferi (cu moto-ul *Flores apparuerunt in terra nostra*) sau degli Stelligeri (care a ales ca sintagmă reprezentativă *In capite eius corona stellarum duodecim*). *Ibidem*, vol. I, p. 214; vol. III, p. 10.

¹³² Vechea Accademia Aternina dei Velati din L'Aquila a fost redeschisă în 1816 din inițiativa lui Giuseppe Ceva Grimaldi Pisanelli, marchiz de Pietracatella, om politic, economist și poet care se afla în fruntea provinciei în perioada Restaurației burbonice, el devenind vicecustode al societății, iar Luigi Dragonetti secretar. Instituția academică a fost apoi reactivată în 1971, sub forma unui Circolo dei Velati, prin contribuția a doi matematicieni din mediul universitar, pe baza acestei structuri fiind înființată în 1988 Accademia Aprutina dei Velati, devenită, din 1998, Accademia Picena Aprutina dei Velati, cu sediul la Badia di Corropoli. *Ibidem*, vol. I, p. 407-409; vol. III, p. 47; vol. V, p. 431; Alfonso Sirocco, *Ceva Grimaldi Pisanelli, Giuseppe, marchese di Pietracatella, duca delle Pesche*, în

Accademia degli Agghiacciati, înfloritoare în secolul al XVII-lea și care s-a stins către finele aceluiași veac, membrii săi fiind interesați de cultivarea poeziei italiene și latine¹³³, iar la Chieti a luat ființă în 1720 o Colonie arcadică denumită Tegea, adoptând moto-ul *Matris nomina servat* și având preocupări literare¹³⁴. Pentru a surprinde fenomenul răspândirii academiilor în Italia secolelor XVI-XVIII este interesant de menționat aici că și în Abruzzo, alături de instituțiile fondate în orașele mai importante amintite mai sus, au luat naștere societăți academice cu preocupări literare și în localitățile mici. În localitatea Scanno de lângă L'Aquila, orașel cu o tradiție prevalent agro-pastorală și meșteșugărească, a fost fondată în secolul al XVII-lea o Academie literară dei Gelati, printre ai cărei membri s-au numărat intelectualii cei mai de seamă ai urbei (filosoful și teologul Vincenzo Ciorla, juristul și istoricul Francesco Giuseppe De Angelis, istoricul Antonio Silla, literatul Marino Pasqualone De Marinis, poetul Romualdo Parente etc.)¹³⁵.

La Bologna au înflorit în secolul al XVII-lea nu mai puțin de 30 de societăți academice, multe cu o viață scurtă (de exemplu Accademia degli Indomiti sau Accademia della Notte erau deja dizolvate la 1676). Mai cunoscute între acestea au fost Academiile dei Confusi (din 1570), dei Desiderosi (apărută pe la 1582 din inițiativa pictorilor Carracci – frații Agostino și Annibale și vărul Ludovico – instituție cu caracter prevalent didactic, de fapt una dintre primele academii de artă din Italia, devenită din 1590 Accademia degli Incamminati¹³⁶, tradiția artistică fiind continuată din 1706 de Accademia Clementina, care stă la baza actualei Academii de Arte Frumoase din Bologna), dei Gelati (din 1588), degli Sonnolenti, care funcționa la începutul secolului al XVII-lea, degli Inabili, degli Unanimi, degli Ardenti (condusă de Vincenzo Leoni, activă în anii '90 ai secolului al XVI-lea, dar care data

Dizionario Biografico degli Italiani, Istituto Treccani, vol. 24, 1980; Marco Guidi, Natascia Ridolfi, Salvatore Scappucci, *Da società patriotiche a società economiche. Gli Abruzzi 1788-1866*, în *Associazione economico e diffusione dell'economia politica nell'Italia dell'Ottocento. Dalle società economico-agrarie alle associazioni di economisti*, a cura di Massimo M. Augello, Marco E. L. Guidi, vol. I, Milano, FrancoAngeli, 2000, p. 279; Goffredo Palmerini, *Le attività dell'Accademia Picena Aprutina dei Velati*, „Faronotizie.it”, Mormanno, a. III, nov. 2008, n. 30, p. 1-2.

¹³³ Stema academei reprezenta două mâini, una susținând o bucată de gheață, iar cealaltă o bucată de oțel care străpunge gheața, moto-ul adoptat fiind *Dant frigora flammis*. Instituția academică din Sulmona a reînflorit în anii 1979-80 și are astăzi ca obiectiv studiul istoriei locale. M. Maylender, *op. cit.*, vol. I, p. 94.

¹³⁴ *Ibidem*, vol. V, p. 294.

¹³⁵ Accademia dei Gelati, Scanno, *Scanno. Guida storico-turistica: storia, notizie geografiche, tradizioni, folklore, arte, da un manoscritto inedito di mons. Giuseppe Celidonio*, a cura di Roberto Accivile, Nunziatino Gualtieri, Roberto Nannarone, Roma, Edigraf, 1974, 183 p.; Alfonso Colarossi-Mancini, *Storia di Scanno e guida della Valle del Sagittario*, Scano, Biblioteca comunale, 1983, 382 p. (repr. facs. a ed. 1921); Gilberto Carbone, *Scanno nel tempo*, [s. l.], [s. n.], 1989, 279 p. (Sulmona, La moderna); Giorgio Morelli, *Bibliografia di Scanno e della Valle del Sagittario*, Pescara, Editrice Nova Italica, 1991, 125 p.; Accademia dei Gelati, Accademia dei Georgofili, *Il verde nella dimensione urbana e territoriale*, Firenze, Accademia dei Georgofili, 1995, 150 p.; G. Morelli, *Bibliografia della Valle del Sagittario, 1535-2000: Anversa degli Abruzzi, Bugnara, Cocullo, Introdacqua, Scanno, Villalago*, Villalago, L'Atelier del sagittario, 2001, 218 + XXIII p.

¹³⁶ *Accademia degli Incamminati*, ed. de Frederic P. Miller, Agnes F. Vandome, John McBrewster, VDM Publishing House Ltd., 2011, 100 p.

din prima jumătate a veacului amintit)¹³⁷. În rândul asociațiilor academice din Bologna se numărau și cele care aveau ca obiectiv prevalent cultivarea muzicii. Accademia degli Ardenti (sau del Porto) a deschis în primul deceniu al secolului al XVII-lea calea promovării muzicii în cadrul cenaclurilor academice care înfloriseră în mediul cultural din Bologna vremii. Astfel de experiențe au fost promovate și de vechea Accademia degli Accessi, apoi dei Ravvivati, în cele din urmă dei Riaccessi, dar mai ales de Accademia dei Floridi (constituită în 1615), de Accademia dei Filomusi (organizată în 1622) și de Accademia dei Filaschisi (întemeiată în 1633), tradiția acestora fiind revendicată la 1666 de Accademia Filarmonica, instituită de Vincenzo Maria Carrati în palatul familiei din Bologna¹³⁸. Academia romană

¹³⁷ *Storia della Letteratura italiana* del cav. abate Girolamo Tiraboschi, p. 52-53; M. Forlivesi, *Bartolomeo Mastri da Meldola*, p. 16, 19; Idem, *Scotistarum princeps*, p. 189-190; *Storia letteraria d'Italia. Il Cinquecento*, p. 1794; Giuseppe Lipparini, *L'Accademia di Belle Arti e l'Accademia Clementina di Bologna*, Firenze, 1941; Bologna, Edit. Minerva, 2003; ed. 2, Bologna, Minerva, 2011, 216 p.; Stefano Benassi, *L'Accademia Clementina. La funzione pubblica. L'ideologia estetica*, Bologna, Nuova Alfa Edizioni, 1988, 444 p.; Bologna, Minerva Edizioni, 2004; Cristiano Marchegiani, *Meteorite nei cieli d'Arcadia. Marchigiani e accademie d'arte nel Settecento: studi e concorsi emiliani*, „Studia Picena. Rivista marchigiana di storia e cultura”, 75, 2010, p. 143-211.

¹³⁸ Societatea își propunea să îi reunească pe muzicieni și să mențină ridicat prestigiul membrilor și profesionalismul lor, și-a ales ca patron pe Sfântul Anton din Padova și avea dreptul, din 1749, de a da autorizația măștrilor de capelă în vederea exercitării profesiei, controlând astfel activitatea muzicală în bisericile din Bologna, prerogativ pe care pontiful îl acordase anterior la Roma doar Academiei di Santa Cecilia. Accademia Filarmonica număra 50 de măștri muzicieni, împărțiți în trei ordine (compozitori, cântăreți și instrumentiști). Printre „filarmonicii” agregați academiei sau printre muzicienii care au avut relații apropiate cu Accademia dei Filarmonici s-au numărat de-a lungul timpului personalități în domeniu precum Giovanni Paolo Colonna (membru fondator), Giacomo Antonio Perti, Giuseppe Maria Orlandini, Carlo Broschi, Giovanni Battista Martini, Maxim Berezovski, David August von Apell, Wolfgang Amadeus Mozart (agregat al academiei din 1770, la doar 14 ani), Gioacchino Rossini, Giacomo Puccini, Giuseppe Verdi, Richard Wagner, Arrigo Boito, Camille Saint-Saëns, Franz Liszt, Johannes Brahms, Anton Rubinstein, Ottorino Respighi etc. Sub influența franceză după anul 1798 – în cadrele Republicii Cisalpine – din vechea Accademia Filarmonica au evoluat atât instituția didactică – liceul muzical, devenit mai târziu Conservatorul Giovanni Battista Martini –, cât și instituția de consacrare, academia, dedicată promovării culturii muzicale. *Cenno storico dell'Accademia Filarmonica di Bologna nel terzo centenario della sua fondazione, 1666-1966*, [s.l.], [s.n.], 1965, 11 p. (Bologna, Arte); Giovanni Battista Martini, *Catalogo degli aggregati della Accademia Filarmonica di Bologna*, Bologna, A.M.I.S., 1971, VII+211 p. (Monumenta bononiensia, 20); Laura Callegari Hill, *L'Accademia Filarmonica di Bologna: storia, maestri, opere. 2. 1666-1800: statuti, indici degli aggregati e catalogo degli esperimenti d'esame nell'archivio*, con un'introduzione storica, Bologna, A.M.I.S., 1991, 465 p.; *L'Accademia Filarmonica di Bologna: storia, maestri, opere*, Bologna, A.M.I.S., 1991, 132 p. (Miscellanee, saggi, convegni, 42); *L'Accademia Filarmonica di Bologna: fondazione, statuti e aggregazioni*, a cura di Osvaldo Gambassi, Firenze, Olschki, 1992, X+471 p. (Historiae musicae cultores, 63); *Mozart, Bologna, l'Accademia, i Filarmonici e i maestri coevi*, Bologna, A.M.I.S., 1992, 190 p. (Miscellanee, saggi, convegni, 41); *Mozart a Bologna: tra Villa Palavicini e Accademia Filarmonica*, a cura di Luigi Verdi, Bologna, [s.n.], Tipolitografia Musiani, 2000, 36 p.; Luigi Verdi, *La musica a Bologna: Accademia Filarmonica. Vicende e personaggi*, Bologna, A.M.I.S., 2001, 247 p.; *Accademia Filarmonica di Bologna*, a cura di Romano Vettori, Bologna, Alfa Studio, 2005, 66 p.; *Un anno per tre filarmonici di rango. Perti, Martini e Mozart: un principe, un definitore e un fuoriclasse da celebrare nel 2006. Atti del convegno Bologna, Accademia Filarmonica, 3-4 novembre 2006*, a cura di Piero Mioli, Bologna, Pàtron, 2008, 325 p. (Libreria Filarmonica. Nuove pubblicazioni della R. Accademia Filarmonica di Bologna, 1).

Arcadia a fondat la Bologna, în 1698, Colonia Renia, cu moto-ul *Matris se subijcit umbrae*.

La Modena au luat naștere Academiile degli Abbagliati, degli Agatofili, degli Ingannati și Rangoniana¹³⁹. În 1683 a fost organizată, la Modena, Accademia dei Dissonanti, devenită, din 1817, Reale Accademia Modenese di Scienze, Lettere ed Arti¹⁴⁰.

La Reggio (nell'Emilia) s-au constituit Academiile degli Elevati, dei Fumosi, degli Ipocondriaci, dei Muti, dei Sollevati, dei Trasformati, iar din anul 1703 a fost activă Colonia Crostolia a Arcadiei romane. Pentru amintitele academii din Reggio Emilia ar fi de remarcat propensiunea membrilor lor către utilizarea vulgatei, chiar pentru moto-urile instituțiilor¹⁴¹.

La Parma, Accademia degli Innominati a înflorit în ultimul sfert al veacului al XVI-lea, într-un context politic marcat de consolidarea puterii casei Farnese¹⁴². Fondată în 1574 ca o academie literară cu accentuate valențe filosofice și estetice, Accademia degli Innominati a reunit nume de marcă ale literaturii *Cinquecento*-ului italian: Angelo Ingegneri, Muzio Manfredi, Torquato Tasso, Battista Guarini, Tommaso Stigliani, Giambattista Marino, Pomponio Torelli (personaj catalizator al activității academiei, concentrată asupra definirii teoretice și artistice a formelor „nobile” ale literaturii vremii – lirica, epica, tragedia, drama pastorală)¹⁴³. Tot la Parma exista pe la 1686 o societate de factură literară și cavalierească – similară Academiei dei Solinghi din Torino – apărută în cadrul colegiului nobililor. Se numea Accademia degli Scelti și număra printre membrii săi pe contele Lorenzo Nomio Torinese, pe Alessandro Sappa Alessandrino sau pe contele Giacinto Flaminio Balbiani da Chieri¹⁴⁴. Piacenza a

¹³⁹ M. Maylender, *op. cit.*, vol. I, p. 1, 91; vol. III, p. 283; vol. IV, p. 368.

¹⁴⁰ Francesco Barbieri, Ferdinando Taddei, *L'Accademia Nazionale di Scienze, Lettere e Arti di Modena. Dalle origini (1683) al 2005*, 2 vol., Modena, Mucchi, 2006, 927 p.

¹⁴¹ Dacă Academiile emiliene degli Elevati, dei Fumosi, dei Muti și dei Sollevati au optat pentru moto-uri în latină (*Hoc virtutis opus, Extensa luce purpurascet, Mutis donatura sonum, Lucidior quo altior*), celelalte societăți academice (degli Ipocondriaci, dei Trasformati sau Crostolia) au ales sintagme definitorii în limba italiană (*Secondo l'affezion che a dir ci sprona, Per questo a miglior vita trasformati* sau *Non portano già guerra ai nostri carmi*). M. Maylender, *op. cit.*, vol. II, p. 120, 267; vol. III, p. 73, 378; vol. IV, p. 65; vol. V, p. 215, 345.

¹⁴² După ce a fost guvernată de Milano, apoi de Franța, Parma a fost anexată Patrimoniului lui Petru (Statul din centrul Italiei aparținând Bisericii Romane) de papa Iuliu al II-lea în anul 1513. În 1545 papa Paul al III-lea a creat ducatul de Parma și Piacenza, oferindu-l fiului său nelegitim Pier Luigi Farnese. Sub guvernarea acestuia și a descendenților săi – care au condus Parma până la 1731 – în oraș au fost dezvoltate artele, mai ales o celebră școală de pictură, care îi avea ca reprezentanți pe Correggio și Parmigianino, au înflorit societățile culturale, iar din punct de vedere arhitectonic centrul urban a dobândit aspectul unei capitale italiene. Gustavo Marchesi, *Storia di Parma. Un racconto vivo e colorito delle vicende della città, prima e dopo l'unità d'Italia: da petite capitale protagonista nello scacchiere europeo, all'odierno prestigio nella cultura, nell'industria e nello sport*, Roma, Newton Compton, 1994, 298 p.

¹⁴³ Lucia Denarosi, *L'Accademia degli Innominati di Parma. Teorie letterarie e progetti di scrittura (1574-1608)*, Società Editrice Fiorentina, 2003, 456 p. (Quaderni Aldo Palazzeschi, nuova serie).

¹⁴⁴ Alături de Academiile degli Innominati și degli Scelti, la Parma au luat ființă și Academiile degli Amorevoli, degli Ascendenti, degli Elevati, degli Oscuri sau Monastica Parmense. *Delle Società Letterarie del Piemonte*. Libri due di Tommaso Vallauri, p. 98; M. Maylender, *op. cit.*, vol. I, p. 175, 353; vol. II, p. 265-266; vol. III, p. 293; vol. IV, p. 56, 165; vol. V, p. 122.

cunoscut la rândul său fenomenul înfloririi societăților academice, în oraș fiind active Accademia degli Ortolani, degli Spiritosi, precum și Colonia Trebbiense a Arcadiei, fondată în februarie 1715, care a optat pentru moto-ul *Dulcedine capta*¹⁴⁵.

Correggio a cunoscut Academiile degli Indifferenti (societate care și-a ales ca moto *Ex unione decor*), degli Teopneusti (asociație care a adoptat sintagma distinctivă *A patre luminum*), iar din 1724 s-a constituit aici Colonia Estense a Arcadiei¹⁴⁶. La Carpi a funcționat Accademia degli Apparenti (fondată cu moto-ul *In nova*), fiind de asemenea activă, cu începere din decembrie 1726, o colonie a Arcadiei, Gabella (care avea moto-ul *Quoniam convenimus*)¹⁴⁷. La Mirandola a luat naștere Accademia degli Incolti¹⁴⁸, iar la Cento o serie de Academii precum Aurora, dei Nascenti, dei Rin vigoriti sau del Sole¹⁴⁹.

Ferrara a cunoscut, la rândul său, de timpuriu tradiția academică, în secolul al XVI-lea funcționând deja o serie de academii, printre cele mai cunoscute fiind Accademia degli Elevati (organizată în anul 1540 de literatul Alberto Flavio Lollo și care reunea în casa acestuia nume de marcă ale vieții culturale a orașului – C. Calcagnini, M. A. Antimaco, B. Ferrino, L. G. Giral di, E. Bentivoglio, I. Sellaio etc. –, preocupările fiind legate de importanța prozei toscane și de problema implicării politice a intelectualului, responsabil de a-și pune cunoștințele acumulate la dispoziția binelui public)¹⁵⁰, Accademia dei Filareti (constituită în 1554 tot prin contribuția lui A. F. Lollo, în fond o continuare ideală a Academiei degli Elevati, susținând și opiniile acesteia, favorabile promovării vulgatei italiene și reunind oameni de cultură precum filosoful Vincenzo Maggi, exponenți ai noii poezii vulgare precum Ercole Bentivoglio și Cinzio Giovan Battista Giral di, umanistul Alfonso Calcagnini, care a pus la dispoziția societății reședința monumentală a familiei de lângă Ferrara (Delizia di Benvignante), Francesco Porto, Bartolomeo Ricci, Galeazzo Gonzaga, Giovan Battista Pigna etc.)¹⁵¹, Accademia degli Olimpici (fondată la 1562 de juristul Gianfrancesco Terzani Cremona, care era dedicată studiului dreptului și se reunea în ultimul deceniu al secolului la reședința lui Alessandro Galvani, un alt specialist în jurisprudență)¹⁵² sau Accademia Ferrarese, care era pomenită la 1570 de Torquato Tasso. Cea mai renumită dintre societățile academice din Ferrara secolului al XVII-lea rămâne Accademia degli Intrepidi,

¹⁴⁵ *Ibidem*, vol. IV, p. 146; vol. V, p. 249, 347.

¹⁴⁶ *Ibidem*, vol. III, p. 229; vol. V, p. 305.

¹⁴⁷ *Ibidem*, vol. I, p. 228; vol. III, p. 74.

¹⁴⁸ Societatea avea ca moto *Imber vigorem*. *Ibidem*, vol. III, p. 207.

¹⁴⁹ *Ibidem*, vol. I, p. 417; vol. IV, p. 68; vol. V, p. 2, 202.

¹⁵⁰ Accademia degli Elevati a avut o viață efemeră, încetându-și activitatea la moartea lui Calcagnini, în aprilie 1541. Valentina Gallo, *Lollo, Alberto (Flavio)*, în *Dizionario Biografico degli Italiani*, vol. 65, 2005.

¹⁵¹ Antonio Fernando Pavanello, *L'Accademia dei Filareti e il suo statuto. Appunti per la storia delle accademie ferraresi*, „Atti e memorie della Deputazione Ferrarese di Storia Patria”, 1898, X, p. 335-366; extr. Ferrara, 1898, 34 p.; M. Maylender, *op. cit.*, vol. II, p. 260, 369-372.

¹⁵² M. Maylender, *op. cit.*, vol. IV, p. 120; Guido Dall'Olio, *Galvani, Alessandro*, în *Dizionario Biografico degli Italiani*, vol. 51, 1998.

fondată la 1600 de Giambattista Aleotti¹⁵³. Referitor la academiile literare ar fi de menționat pentru Ferrara și fondarea, în 1699, a Coloniei Ferrarese a Arcadiei.

La Argenta au fost puse, la 1689, bazele unei academii literare, Accademia dei Fluttuanti, cu o viață scurtă, care a fost refondată în 1760 prin contribuția lui Francesco Leopoldo Bertoldi¹⁵⁴.

În orașul Faenza a fost organizată la 1612 Accademia dei Filoponi, societate care a dezvoltat preocupări literare, iar din 1714 a intrat sub influența Arcadiei, fiind organizată Colonia Lamonia¹⁵⁵, în timp ce Imola a avut, la rândul său, o tradiție academică, aici luând naștere Accademia degli Industriosi¹⁵⁶.

La Forlì era activă din 1574 Accademia dei Filergiti, care va fi reorganizată – practic refondată – în 1652 de istoricul și scriitorul Sigismondo Marchesi¹⁵⁷, sursele amintind, de asemenea, de Academiile Iceneutica și dei Ponoterasti¹⁵⁸. În localitatea vecină Modigliana a fost fondată la 1660 – atunci când aceasta făcea parte din Marele Ducat al Toscanei – Accademia dei Pastori del Marzeno, denumită apoi Accademia degli Incamminati¹⁵⁹. Centrul urban din apropiere, Meldola, s-a bucurat în secolul al XVI-lea de vitalitatea spirituală a unei academii susținută de exponenții Bisericii Catolice – deci o instituție cu o profundă componentă religioasă –

¹⁵³ Accademia degli Intrepidi avea și preocupări de jurisprudență (unul dintre membrii săi, juristul și scriitorul din Bologna, Claudio Achillini, a prezentat în anul 1619 în fața societății academice un interesant memoriu pe probleme de drept penal). *Storia della Letteratura italiana del cav. abate Girolamo Tiraboschi*, Tomo VIII, parte I, p. 54; *Storia letteraria d'Italia. Il Cinquecento*, p. 1795.

¹⁵⁴ Accademia a ales moto-ul *Veniemus in unam*, iar după refondare, *Te duce*. M. Maylender, *op. cit.*, vol. III, p. 35-36.

¹⁵⁵ La Faenza au funcționat și Academiile degli Incitati, dei Remoti. *Ibidem*, vol. III, p. 199, 399; vol. IV, p. 427; Enzo Cordaro, *L'Accademia faentina dei Filoponi*, în *Il Liceo „Torricelli” nel primo centenario della sua fondazione*, Faenza, [s.n.], 1963, p. 381-389; M. Forlivesi, *Bartolomeo Mastri da Meldola*, p. 18; Idem, *Scotistarum princeps*, p. 188-189.

¹⁵⁶ M. Maylender, *op. cit.*, vol. III, p. 236.

¹⁵⁷ *Storia letteraria d'Italia. Il Cinquecento*, p. 1795; M. Forlivesi, *Bartolomeo Mastri da Meldola*, p. 18; Idem, *Scotistarum princeps*, p. 191.

¹⁵⁸ M. Maylender, *op. cit.*, vol. III, p. 134; vol. IV, p. 327.

¹⁵⁹ Academia a fost organizată prin contribuția literatului Bartolomeo Campi și a juristului Marcantonio Savelli. Instituția a cunoscut o criză în anii 1720 și apoi a fost reorganizată în anul 1755 de istoricul și părintele capucin Gabriele Sacchini, primind în 1795 de la marele duce Ferdinand I de Lorena recunoașterea statutului de Academie Regală (mai apoi, prin confirmarea dată de Leopold al II-lea în 1825, a celui de Academie Imperială). La mijlocul secolului al XVIII-lea, după amintita reorganizare, Accademia degli Incamminati l-a avut principe pe contele Pompeo Borghi di Faenza. În 1857 corpul academic a fost suspendat din cauza intervențiilor prounioniste, reabilitarea academiei datând din 1859, pentru ca în 1861 guvernul național să o recunoască drept Regia Accademia degli Incamminati. După o sincopă în activitatea academiei în condițiile constituirii, în 1925, a Institutului Fascist de Cultură, Accademia degli Incamminati din Modigliana și-a reluat activitatea în 1946. *Accademia degli Incamminati. Composizione poetica in occasione delle felicissime nozze degli Illustrissimi signori conte Pompeo Borghi e contessa Orsola Tampieri dedicata dagli Accademici Incamminati di Modigliana al medesimo signor conte eletto principe della loro Accademia: Anacreontica*, In Faenza, per l'Archi stampator camerale e del Sant'Uffizio, 1759, 1 foglio; Antonio Mambelli, *L'Accademia degli Incamminati e il conte Pompeo Borghi*, Forlì, a cura della Camera di Commercio, Artigianato e Agricoltura, Castrocaro Terme, Tip. F.lli Zauli, 1971, 16 p.

Accademia degli Imperfetti, constituită pe la 1550 de cardinalul Ridolfo Pio da Carpi și reformată mai apoi, în 1640, de Bartolomeo Mastri da Meldola¹⁶⁰.

La Ravenna funcționau la începutul secolului al XVII-lea nu mai puțin de patru academii, cea mai importantă fiind Accademia degli Informi (instituită în 1583 și care, pe la mijlocul veacului următor, își avea sediul în palatul arhiepiscopal). Accademia dei Travagliati din Ravenna a cunoscut o anumită strălucire în prima jumătate a secolului al XVII-lea. Alături de acestea ființau și alte două academii literare¹⁶¹. Cesena a cunoscut încă din veacul al XVI-lea fenomenul înfloririi academiilor, în 1559 fiind întemeiată Accademia dei Riformati – din păcate una dintre multele societăți cu viață efemeră¹⁶². În secolul următor, în orașul adriatic s-au remarcat Accademia cittadina di Cesena, care se reunea din anul 1616 în biserica San Francesco, și Accademia degli Offuscati, fondată în 1630 de astronomul și filosoful Scipione Chiaramonti¹⁶³.

La Rimini era constituită, la 1627, Accademia degli Adagiati, care se reunea în casa căpitanului Annibale Ilarii¹⁶⁴, iar în San Marino – localitate așezată pe muntele Titano – a înflorit Accademia dei Titanici, care și-a ales ca moto *Deus et libertas*¹⁶⁵.

În regiunea adriatică, Republica Venețiană a oferit un cadru deosebit de larg de manifestarea curentelor culturale din secolele XVI-XVII, lucru care se poate constata și în legătură cu fenomenul academic. Înflorirea academiilor literare și științifice în ultimul sfert al veacului al XVI-lea și, mai ales, în prima jumătate a secolului următor s-a bucurat aici de un context politic favorabil, care emergea din politica antipontificală a Serenissimei, ducând la închegarea unora dintre cele mai libere societăți ale literaților și savanților din Peninsula. În secolul al XVI-lea s-au remarcat, prin activitatea lor, Academiile venețiene Aldina (fondată la 1501 de Aldo Manuzio, care avea ca obiectiv corectarea și publicarea textelor clasicilor greci și latini, membrii societății fiind obligați să folosească în cadrul reuniunilor doar greaca, în caz contrar pedeapsa fiind o amendă sau, la neachitarea acesteia, excluderea din instituție)¹⁶⁶, dei Pellegrini (frecventată pe la 1550 de literați și artiști

¹⁶⁰ Accademia degli Imperfetti din Meldola și-a păstrat în continuare caracteristicile religioase în secolele XVII-XVIII și a funcționat până în anii '40 ai secolului al XIX-lea, când și-a încetat activitatea. Paolo Mastri, *Dell'Accademia degli Imperfetti in Meldola*, Meldola, Tip. Gugnoni, 1895, 31 p.; M. Forlivesi, *Bartolomeo Mastri da Meldola*, p. 15, 20, 23; Idem, *Scotistarum princeps*, p. 190.

¹⁶¹ De amintit pentru Ravenna societățile academice dei Concordi și degli Ombrosi. M. Maylender, *op. cit.*, vol. II, p. 53; vol. III, p. 276; vol. IV, p. 122; M. Forlivesi, *Bartolomeo Mastri da Meldola*, p. 18; Idem, *Scotistarum princeps*, p. 187-188.

¹⁶² În 1717 a fost fondată Colonia Riformata a Arcadiei, în cadrul vechii Academii.

¹⁶³ *Ibidem*, p. 186-187; Idem, *Bartolomeo Mastri da Meldola*, p. 16, 18.

¹⁶⁴ La Rimini au ființat și Academiile degli Emendati, degli Eutrapeli, dei Rinigoriti etc. La 4 ianuarie 1704 a fost organizată la Rimini o filială a Arcadiei, Colonia Rubicona. M. Maylender, *op. cit.*, vol. I, p. 56; vol. II, p. 276, 340; vol. V, p. 8, 72; M. Forlivesi, *op. cit.*, p. 17; Idem, *Scotistarum princeps*, p. 191; *Storia letteraria d'Italia. Il Cinquecento*, p. 1791.

¹⁶⁵ M. Maylender, *op. cit.*, vol. V, p. 324.

¹⁶⁶ Din Accademia Aldina făceau parte Bembo, Naugerio, Giovanni Cretense (numit Giovanni Gargaropulo), Scipione Fortiguerra da Pistoia (care și-a luat numele de Carteromaco) etc. *Delle Società Letterarie del Piemonte*. Libri due di Tommaso Vallauri, p. 73-75.

precum Ercole Bentivoglio, Anton Francesco Doni, Jacopo Sansovino, renumit sculptor și arhitect etc.)¹⁶⁷, della Fama¹⁶⁸, degli Uranici (fondată în anii 1587-93), iar în veacul următor s-au distins în cadrul frontului academic Accademia degli Immobili (născută la 1619, membrii săi proclamându-se adepți ai teoriei astronomice a imobilității Terrei, ca o reacție la noile idei coperniciene)¹⁶⁹, liberala Academie degli Incogniti (întemeiată în al treilea deceniu al secolului al XVII-lea și desființată peste treizeci de ani)¹⁷⁰, Accademia dei Difesii (organizată de Giovanni Francesco Loredano din dorința de a continua tradiția inaugurată de Accademia degli Incogniti), dei Delfici, degli Argonauti (reunită de părintele Coronelli în conventul său), degli Animosi (creată în 1691 de nobilul venețian, literat, poet și libretist

¹⁶⁷ Nicola De Biasi, *Bentivoglio, Ercole*, în *Dizionario Biografico degli Italiani*, vol. 8, Roma, Istituto dell'Enciclopedia Italiana, 1966.

¹⁶⁸ Accademia della Fama (cunoscută și sub denumirile de Accademia Veneziana sau Veneta) a fost fondată în 1558 de diplomatul venețian Federico Badoer și reunea, printre membrii săi, atât umaniști, cât și savanți ai epocii preocupați de științele fizice sau de jurisprudență, reuniunile sale atingând probleme dintre cele mai diverse din domeniul poeziei, teologiei, filosofiei, metafizicii, matematicii, cosmografiei, științelor naturale sau dreptului. Condușă de Bernardo Tasso în calitate de cancelar, societatea a dezvoltat și o editură, coordonată de umanistul Paolo Manuzio, și avea în proiect sistematizarea și publicarea legilor Republicii venețiene. Având ca simbol al mărcii editoriale Faima care își ia zborul, cu un picior pe pământ și cu trâmbița la baze, și ca moto *Io vol al ciel per riposarmi in Dio*, Accademia della Fama a fost efemeră, încetându-și activitatea în 1561 odată cu falimentul și încarcerarea fondatorului ei. Lina Bolzoni, *L'Accademia Veneziana: splendore e decadenza di una utopia enciclopedica*, în *Università, Accademie e Società scientifiche in Italia e in Germania dal Cinquecento al Settecento*, a cura di L. Boehm, E. Raimondi, Bologna, Il Mulino, 1981, p. 117-167.

¹⁶⁹ *Delle Società Letterarie del Piemonte*. Libri due di Tommaso Vallauri, p. 51.

¹⁷⁰ Constituită în 1623 prin contribuția lui Giovanni Francesco Loredano și purtând la început numele acestuia, instituția avea preocupări preponderant umanistice, fiind interesată de literatură, producția livrescă și complementara difuzare a acesteia, de cultivarea diverselor curente culturale specifice Barocului. În același timp sfera științelor naturale nu era complet neglijată, înregistrându-se un anumit interes pentru medicină. Totodată s-a conturat aplecarea societății spre domeniile muzicii și a picturii, tendințe marcate de un eclecticism evident. Moto-ul Academiei degli Incogniti și însemnele ei explicau denumirea sugestivă a societății (Guido Casoni a inventat sloganul *Ex ignoto notus*, iar simbolul grafic desenat de Francesco Ruschi și Jacopo Piccini – Nilul care se scurge din munte spre câmpia fertilă înainte de a se vărsa în Mediterana – făcea aluzie la izvoarele fluviului african, la vremea respectivă necunoscute). Printre membrii cei mai cunoscuți ai academiei s-au numărat personalități cu vederi nonconformiste și frecvent antireligioase – Ferrante Pallavicino, Gian Francesco Biondi, Girolamo Brusoni, Antonio Rocco – ceea ce a și dus la desființarea acesteia după mijlocul secolului al XVII-lea, după ce societatea academică, grav afectată de ciuma din 1631, apoi reorganizată și devenită mai strălucitoare ca înainte pe la sfârșitul anilor '30, s-a pronunțat prin operele unora dintre componenții săi împotriva Bisericii Catolice. Mario Infelise, *Ex ignoto notus? Note sul tipografo Sarzina e l'Accademia degli Incogniti*, în *Libri e biblioteche. Ricerche storiche dedicate a Luigi Balsamo*, a cura dell'Istituto di Biblioteconomia e Paleografia, Università degli Studi di Parma, Firenze, Leo S. Olschki, 1997, p. 207-223 (Biblioteca di bibliografia italiana, 148); Monica Miato, *L'Accademia degli Incogniti di Giovan Francesco Loredan, Venezia (1630-1661)*, Firenze, L. S. Olschki, 1998, 296 p. (Accademia Toscana di Scienze e Lettere La Colombaria, 172); Nina Cannizzaro, *Guido Casoni, padre degli Incogniti*, în *Luoghi dell'immaginario barocco*, a cura di Lucia Strappini, Napoli, Liguori, 2001, p. 547-560; *Guido Casoni: un letterato veneto tra '500 e '600. Atti del convegno di studio, Vittorio Veneto – Teatro Lorenzo Da Ponte, 26-27 febbraio 2005*, a cura di Aldo Toffoli e Giampaolo Zagonel, Treviso, Teatri SpA, 2008, 299 p.

Apostolo Zeno – care va fi ideatorul publicației „Giornale de' letterati d'Italia”, apărut din 1710 –, membrii academiei întrunindu-se la reședința lui Gian Carlo Grimani)¹⁷¹. Secolul al XVIII-lea a adus cu sine continuarea activității academiilor venețiene, unele dintre aceste instituții cristalizându-se în perioada napoleoniană, după model francez, în Ateneo Veneto di Scienze, Lettere ed Arti (creat în 1812 prin reunirea a două academii din câmpul științelor umaniste – Accademia dei Filareti și Accademia Veneta Letteraria – cu o academie de științe, Società Veneta di Medicina).

Murano a fost centrul unde au luat naștere Academiile degli Angustiati, dei Fecondi, dei Generosi sau dei Vigilanti¹⁷², iar la Burano a înflorit Accademia degli Assicurati, care a ales ca moto *Asperitate polit*¹⁷³.

La Padova a ființat pentru un deceniu (1540-50) Accademia degli Infiammati – societatea, care avea scopuri filosofice și literare, implicându-se în dezbaterile asupra utilizării limbilor latină sau vulgară și în problemele clasificării cunoașterii logice și retorice, derivând de la imaginea mitologică a lui Hercule cuprins de flăcări pe muntele Oeta¹⁷⁴ –, pentru ca la sfârșitul secolului să funcționeze Accademia degli Animosi (fondată în 1573)¹⁷⁵ sau Accademia degli Eterei, fondată de Scipione Gonzaga¹⁷⁶. Accademia dei Ricovrati din Padova, apoi Pataviana, ulterior numită Accademia Galileiana di Scienze, Lettere ed Arti, a fost organizată la 25 noiembrie 1599 prin contribuția patricianului venețian Federigo Cornaro, care a devenit primul principe al societății¹⁷⁷. Orașul Este a cunoscut, la rândul său, tradiția academică, în localitate fiind activă Accademia degli Eccitati¹⁷⁸.

La Verona era fondată în 1686 o instituție academică orientată spre științele filosofice și matematice, Accademia degli Aletofili¹⁷⁹, în localitate fiind activă și

¹⁷¹ Accademia degli Animosi va fi afiliată din 1698 Arcadiei. *Storia della Letteratura italiana* del cav. abate Girolamo Tiraboschi, Tomo VIII, parte I, p. 61; M. Forlivesi, *Bartolomeo Mastri da Meldola*, p. 16-18; *Storia letteraria d'Italia. Il Cinquecento*, p. 1787, 1791, 1793.

¹⁷² M. Maylender, *op. cit.*, vol. I, p. 185; vol. II, p. 351; vol. III, p. 90; vol. V, p. 462.

¹⁷³ *Ibidem*, vol. I, p. 367.

¹⁷⁴ Societatea academică a fost animată de umanistul padovan Sperone Speroni degli Alvarotti (1500-1588), autor al unor lucrări de filosofie și critică literară (*Dialoguri* pe teme de istorie și morală sau *Discursuri* pe teme literare), care a fost în contact și cu alte academii din Italia (în anii 1560-1564, în perioada în care se afla la Roma, a frecventat reuniunile Academiei delle Notti Vaticane). Printre membrii Academiei padovane degli Infiammati, fondată de Leone Orsini, Ugolino Martelli și Daniele Barbaro, s-au numărat Alessandro Piccolomini, Giovanni Corner, Galeazzo Gonzaga, B. Tomitano, Benedetto Varchi, Pietro Aretino, Luigi Alamanni, Lazzaro Bonamico, Lodovico Dolce etc. Francesco Bruni, *Sperone Speroni e l'Accademia degli Infiammati*, „Filologia e Letteratura”, 1968, 13, p. 24-71.

¹⁷⁵ Accademia degli Animosi din Padova era foarte activă la 1575. *Delle Società Letterarie del Piemonte*. Libri due di Tommaso Vallauri, p. 46.

¹⁷⁶ *Storia letteraria d'Italia. Il Cinquecento*, p. 1791, 1890 (vezi mai ales cap. 9, *L'assestamento del fronte accademico*, de Marco Ariani).

¹⁷⁷ *Storia della Letteratura italiana* del cav. abate Girolamo Tiraboschi, Tomo VIII, parte I, p. 61; *L'Accademia in biblioteca: scienze, lettere, arti dai Ricovrati alla Galileiana. Aspetti e vicende dell'Accademia di Padova dalle raccolte delle biblioteche cittadine*, vol. I, Padova, Biblioteca universitaria, 2004.

¹⁷⁸ M. Maylender, *op. cit.*, vol. II, p. 235.

¹⁷⁹ Instituția avea ca moto *Aut docet aut discit*. *Storia della Letteratura italiana* del cav. abate Girolamo Tiraboschi, Tomo VIII, parte I, p. 62-63; M. Maylender, *op. cit.*, vol. I, p. 142.

Accademia dei Filarmonici, iar din 1705, Colonia Veronese a Arcadiei¹⁸⁰. Pentru Vicenza sursele amintesc de Academiile degli Inviati, dei Rifioriti, dei Secreti, degli Umili, Eretenia și Olimpica¹⁸¹.

Treviso a experimentat, la rândul său, fenomenul diseminării societăților academice, aici fiind înregistrate o serie de Academii precum degli Aggiustati, degli Anelanti, dei Cospianti, dei Perseveranti, dei Solleciti sau Accademia Trivigiana¹⁸², în timp ce la Bassano (del Grappa) au fost active Academiile del Buon Gusto și degli Intraprendenti¹⁸³, iar la Belluno au luat naștere Academiile degli Anistamici, degli Elevati sau Colle Bellunese¹⁸⁴.

Accademia dei Concordi din Rovigo a fost creată sub forma unui institut cultural pe la 1580 de contele Gaspare Campo, statutul fiind aprobat oficial mai târziu, la 1739, de Republica Venetiană¹⁸⁵. În orașelul din vecinătate, Adria, fusese fondată la 1565 Accademia degli Illustrati¹⁸⁶.

Accademia dei Ripullulati din Pordenone, Academiile Cavalleresca, degli Sventati din Udine sau Colonia Giulia a Arcadiei stabilită la Udine în iulie 1704 și pusă sub moto-ul *Trunco non frondibus*¹⁸⁷, Academiile degli Arrischiati și Sonziaca Triestina din Trieste, respectiv Accademia Sonziaca Goriziana din Gorizia dau măsura răspândirii societăților academice în regiunea friulană și a Venetiei Giulia¹⁸⁸. La Trento a funcționat Accademia degli Accessi¹⁸⁹.

Nu se poate încheia analiza dinamicii fondării și evoluției societăților academice italiene din veacurile XV-XVII fără a adăuga că în secolele al XVII-lea și al XVIII-lea au continuat să apară în Italia astfel de instituții, trecându-se treptat de la modelul unor asociații culturale de excelență propuse la nivel local, dar cu valență europeană, la academii organizate de autoritatea statală, care își propuneau să reunească și să inventarieze realizările științifice și literar-artistice dintr-un teritoriu

¹⁸⁰ Filarmonicii din Verona au ales ca moto *Imitatur coelorum concentum*, apoi *In omnibus sum, et sine me corrueunt omnia*. M. Maylender, *op. cit.*, vol. II, p. 387.

¹⁸¹ *Ibidem*, vol. II, p. 297; vol. III, p. 369; vol. IV, p. 109, 447; vol. V, p. 149, 368.

¹⁸² *Ibidem*, vol. I, p. 96, 181; vol. II, p. 105; vol. IV, p. 270; vol. V, p. 212, 354.

¹⁸³ *Ibidem*, vol. I, p. 473; vol. III, p. 325.

¹⁸⁴ *Ibidem*, vol. I, p. 209; vol. II, p. 28, 259.

¹⁸⁵ Denumirea academiei provine de la ideea de concordie, care trebuia să domnească în rândul membrilor, înclinați către căutarea uniformității constante de păreri și a unității de sentimente. Același mesaj era transmis de stema academiei, aceasta reprezentând globul pământesc în conformitate cu ideile ptolemeice, adică în centrul unui univers armonios, așa cum se propunea societatea în mediul cultural local, conceptul fiind subliniat și de moto-ul ales, *Concordes musice voluntur*, care făcea din nou apel la unitate. După reorganizarea de la începutul secolului al XVIII-lea realizată sub patronaj venețian, Accademia dei Concordi din Rovigo a adoptat noi însemne heraldice în 1746, inscripția călăuzitoare *Mens omnibus una est* reconfirmând dorința de colaborare dintre membri și deschiderea instituției spre ambientul cultural din zonă. Giuseppe Pietropoli, *L'Accademia dei Concordi nella vita rodigina: dalla seconda metà del sedicesimo secolo alla fine della dominazione austriaca. Cronaca con epilogo fino ai nostri giorni*, Padova, Signum, 1986, 385 p. (Civiltà veneta, 4).

¹⁸⁶ *Storia letteraria d'Italia. Il Cinquecento*, p. 1795.

¹⁸⁷ M. Maylender, *op. cit.*, vol. I, p. 531; vol. III, p. 109; vol. V, p. 13, 284.

¹⁸⁸ *Ibidem*, vol. I, p. 346; vol. V, p. 222-228.

¹⁸⁹ *Ibidem*, vol. I, p. 38.

dat, în acest domeniu exemplul Imperiului Habsburgic, dar mai ales al Franței revoluționare fiind edificator din punctul de vedere al promovării conceptului de stat modern în planul instituționalizării culturii. În plus, cristalizarea principiilor naționale în veacul al XIX-lea a determinat o propensiune a *intelighentsiei* europene spre promovarea valorilor cultural-științifice ale fiecărei națiuni, dorința fiind aceea de a reuni forțele creatoare de pe cuprinsul întregului teritoriu național respectiv. Aceasta a adăugat vocației universal-științifice a fenomenului organizărilor academiilor și o importantă componentă națională. Pe de altă parte, în secolul al XIX-lea, cu începere din primele sale decade, pe măsură ce unele dintre societățile academice amintite în Peninsulă se maturizează din punct de vedere instituțional și devin academii în sensul modern al termenului, dobândind toate caracteristicile unor instituții de excelență – fie de stat, fie private, dar recunoscute de aparatul birocratic al statului modern –, în Italia se înregistrează și fenomenul proliferării așa numitelor cabinete literare (*gabinetti letterarii*), cu un loc important în preocupările culturale ale cercurilor cultivate ale societății timpului. Aceste cabinete ocupă poziția avută în veacurile anterioare de cercurile sau societățile cu valență academică și cu preocupări prevalent literare aflate în faza incipientă, când se conturau mai mult ca reuniuni sau cenecluri dedicate promovării compozițiilor poetice și a discuțiilor pe teme umanistice. La început, nivelul cabinetelor literare nu-l depășea pe cel al unor simple cluburi de întrunire a elitelor urbane, unde membrii mergeau pentru a discuta și a citi jurnalele literare și politice, însă unele dintre acestea se vor maturiza, atingând nivelul unor prestigioase societăți literare (să nu uităm exemplul cunoscut al Cabinetului literar florentin Vieusseux).